JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra fyziky, oddělení didaktiky a technické výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Doudlebský lidový kroj- etnokulturní prvky v současném vzdělávání

Diplomantka: Barbora Chadtová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Eva Roučová

České Budějovice **duben 2006**

UNIVERSITY OF SOUTH BOHEMIA, ČESKÉ BUDĚJOVICE

Faculty of pedegogy

Departement of physics, section of technical edukation

THEISIS

Folk costume of the Doudleby region – ethno-cultural elements in modern education

Author: Barbora Chadtová

Supervisor: Mgr. Eva Roučová

České Budějovice **April**

Knihovna JU - PF

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu a další prameny.

Barbora Chadtová

V Českých Budějovicích, dne 26. dubna 2006

Poděkování:

Především bych chtěla za perfektní spolupráci poděkovat pracovníkům Jihočeského Muzea v Českých Budějovicích, především paní Ireně Tauerové a panu řediteli Mgr. Pavlu Šafrovi.

Za ochotu a pomoc také děkuji Ing. Erikovi Mikušovi a Mgr. Janu Šimánkovi a dalším přátelům, kteří mi byli oporou.

Děkuji také vedoucí diplomové práce paní Mgr. Evě Roučové za cenné rady a odborné vedení, které mi poskytovala při zpracování diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na doudlebský lidový kroj a využití etnokulturních prvků při výuce na prvním stupni základních škol.

Téma využití etnokulturních prvků při výuce na prvním stupni je rozděleno na teoretickou část a část praktickou. Teoretická část předkládá současný přístup k dané problematice. Praktická část poskytuje náměty pro výuku zaměřenou na technickou výchovu. Vychází z terénního výzkumu a provází ji nákresy.

Téma doudlebský lidový kroj je rozděleno na část teoretickou, která zachycuje vznik jeho názvu, okruhu výskytu a přibližnou dataci existence, a na část praktickou, která vychází z bádání v Jihočeském Muzeu a terénního bádání. Dokumentuje dvě základní podoby doudlebského lidového kroje. Tato část také obsahuje výukový projekt pro první stupeň a reflexe jeho výsledku, jako konkrétní možnost využití mého bádání v mé budoucí profesi.

Práce je doložena prezentací fotografií doudlebského kroje, dobovými fotografiemi a zhotovenou historicky věrnou replikou ženského kroje nové fáze.

Annotation

This diploma thesis is focused on the folk costume of the Doudleby region and the employment of the ethno-cultural elements in the teaching methodes at basic school. Employment of these elements into the teaching methodes at basic school is diveded into two parts – theorethical and practical. The theoretical part is presented mainly by recent approach to the topic. The practical part gives teacher the opportunity to give students technical instructions. Its origin comes from field research.

The origin of the Doudelby folk costume is also divided into two parts. The theortical part includes inception of its name, approximate area of its appearance and the time scaling of its existence. The practical part is based on the research in the Museum of South Bohemia and on the field research. Two basic forms of this costume are documented by this part. It also includes the project of the teaching methods at the basic school as a reflexion of final results, that will be used in my further research of history in my future career.

Master thesis is supported by several photos of Doudleby folk costume, by historical photos and by the replic of the women costume of the new phase.

Obsah

Úvod 9

Cíle a úkoly 10

Cíle teoretické 10

Cíle praktické 11

Cíle empirické 11

Cíle a úkoly technické výchovy na 1. stupni ZŠ a předpoklady pedagoga 12

Cíle technické výchovy z pohledu Rámcově vzdělávacího programu 14

Práce s drobným materiálem 15

Konstrukční činnosti 16

Příprava pokrmů 16

Současné vzdělávání z pohledu RVP 17

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti
JAZYK A JAZYKOVÁ KOMUNIKACE 17

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti ČLOVĚK A JEHO SVĚT 17

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti ČLOVĚK A SPOLEČNOST 18

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti ČLOVĚK A PŘÍRODA 18

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti UMĚNÍ A KULTURA 19

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti MULIKULTUNÍ VÝCHOVA 19

Etnokulturní tradice v technické výchově budoucích učitelů 1. stupně ZŠ 20

Proces oživování, zachovávání a rozvíjení etnokulturních tradic 20

Možnosti využívání etnokulturních prvků 21

Konkrétní možnosti využívání lidových prvků 22

Etnokulturní prvky z Doudlebska 24

Leden 24

Únor 25

Březen 27

Duben 28

Květen 30

Červen 30

Září 31
Říjen 33
Listopad 33
Prosinec 34
Doudlebsko, Doudleby a Doudlebové 37
Původ názvu Doudlebsko 37
Vymezení regionu Doudlebsko 38
Doudlebský kroj 39
Charakteristické znaky doudlebského kroje 39
Dobové zařazení doudlebského kroje 41
Popis staré fáze doudlebského kroje 42
Ženský kroj 42
Mužský kroj 46
Popis nové fáze doudlebského kroje 47
Ženský kroj 47
Mužský kroj 53
Slovník použitých pojmů 55
Výukový projekt pro 3 učební jednotky 57
První badatelský úkol 58
Druhé bádání 60
Závěrečné bádání a shrnutí celého projektu 63
Závěr 70
Seznam použité literatury 72
Další použité prameny 73
Seznam prostudované literatury 73
Seznam příloh 74

Úvod

Práce, kterou Vám předkládám je rozdělena na dvě části. První část je zaměřena na současný postoj k technickému vzdělávání a etnokulturním prvkům ve výuce na prvním stupni. Mým cílem je předložit toto téma co nejpoutavější formou, jejíž obsah je v současnosti prakticky využitelný. Vychází z potřeb blízké budoucnosti primárního školství, tedy z Rámcově vzdělávacího programu. Pro podporu tvořivosti účastníků výchovně vzdělávacího procesu je nepostradatelným aspektem dostatek námětů.

Druhá část je zaměřena na doudlebský lidový kroj, který se nosil na Doudlebsku a dodnes jej pro scénická vystoupení oblékají členové národopisného souboru Doudleban. Mé členství v tomto souboru mě dovedlo k této diplomové práci. Potřeby vyplývající z mé budoucí praxe a potřeby mého okolí mě dovedli k tomu, že v diplomové práci převládá praktická část nad částí teoretickou.

Kladla jsem si otázku, čemu vděčíme za zachování dávných lidových tradic tady v jižních Čechách. To je asi jeden z mála kladných přínosů druhé světové války. Útisk vedl český lid k hledání dovoleného kulturního vyžití. Díky tomu vznikl národopisný soubor Doudleban. Soubor se svou nynější vedoucí Miroslavou Dürnfelderovou je dodnes nenahraditelný udržováním místních lidových zvyků, tradic, písní, tanců a hlavně živostí doudlebského kroje, a proto jsem mu věnovala jednu část výukového projektu. Tento výukový projekt je zaměřen na národopisnou oblast Doudlebsko a její lidový kroj. Projektovou výukou se dá ideálně plnit integrované globální učení zaměřené na prožitek, které požaduje Rámcově vzdělávací program. Jeho provedení v praxi funguje jako zpětná vazba využitelnosti mého bádání.

Cíle a úkoly

Hlavní cíle diplomové práce jsou dva. První jsem si stanovila v této podobě: zachytit potřebu a pozitivní vliv využívání etnokulturních prvků při výuce na prvním stupni základní školy a zachytit dostatek etnokulturních námětů pro praktické uplatnění v praxi učitele prvního stupně základní školy.

Druhý cíl jsem si stanovila takto: především zdokumentovat a popsat původní podobu doudlebského kroje a místně i historicky jej zakotvit. Tématickým výukovým projektem, seznámit s těmito zdokumentovanými fakty žáky prvního stupně a shledat tak současnou interakci dětí z vesnice na dané téma.

Dílčí cíle k dosažení tohoto hlavního cíle lze charakterizovat v rovině teoretické, empirické a praktické.

Cíle teoretické:

Vymezení a zpracování teoretických východisek práce:

1. Poukázat na současný stav vzdělávání v oblasti technické výchovy – cíle, úkoly, nové strategie a požadavky ve výuce z pohledu Rámcově vzdělávacího programu, technické vzdělávání na 1. stupni a požadavky na pedagoga.
2. Na základě odborné literatury vymezit cíle technické výchovy, k jejichž plnění lze využívat etnokulturní prvky a náměty.
3. Na základě odborné literatury zmapovat možnosti a doložit potřebu využívání etnokulturních prvků ve výchovně vzdělávacím procesu.
4. Jako výsledek bádání předložit co nejširší nabídku konkrétních možností využívání etnokulturních prvků při výuce.
5. Na základě bádání vyčlenit náměty typické pro národopisnou oblast Doudlebsko, využitelné pro plnění různých cílů technické výchovy, i jiných cílů výchovně vzdělávacího procesu.

6. Na základě odborné literatury územně zakotvit národopisnou oblast Doudlebsko a přiblížit vznik jejího názvu.

Cíle praktické:

1. Vybádat dostatek možností využívání lidových prvků při zpracování různých materiálů.
2. Vybádat dostatek námětů a motivací pro pracovní činnosti, které zároveň zachycují filozofii života na Doudlebsku.
3. Vybádat časové a místní zakotvení používání doudleského kroje.
4. Zdokumentovat a popsat inventář Jihočeského Muzea s tématikou doudlebského kroje.
5. Vybádat technologie zpracování, podobu a materiály u dostupných součástí doudlebského kroje.
6. Osvojit si význam archaických a historických nářečních pojmů z Doudlebska.
7. Vytvořit prezentaci fotografií dokumentujících doudlebský kroj.
8. Vytvořit historicky věrnou kopii nové fáze ženského doudlebského kroje.
9. Vytvořit výukový projekt pro 4. až 5. třídu, který by uplatnil část výsledků diplomové práce v praxi.
10. Pozorováním zajistit zpětnou vazbu výsledků projektu.

Cíle empirické:

1. U žáků a pedagogického sboru na základě pozorování zjistit reakce na doudlebský kroj, zachytit údaje o tom, jakým způsobem reagovali při přímém kontaktu s ním.

Cíle a úkoly technické výchovy na 1. stupni ZŠ a předpoklady pedagoga

Hlavním cílem je vychovat člověka, který zná hranice svých schopností, který bude pracovat na jejich růstu a který je ve svém životě dokáže co nejlépe uplatnit. To je však cíl v tom nejširším slova smyslu, který je platný pro celý systém vzdělávání.

Jeden ze tří základních cílů specifických pro technickou výchovu je, vypěstovat u dětí pozitivní vztah k práci a dobré pracovní návyky. Je to cíl velmi problematický, protože jeho šíře je v praxi obtížně splnitelná. K jeho postupnému plnění jsou potřebné některé předpoklady pedagoga:

- Pedagogův pozitivní vnitřní vztah k práci, který je žákům čitelným a zřetelným příkladem.
- Upřednostňování neverbálních prostředků před verbálními, které mohou žáka naladit spíš k negativnímu postoji.
- Nezařazovat činnosti formálně, ale spíš tématicky a funkčně. Výsledky práce mají být adekvátní zpětnou vazbou snahy i píle a motivací pro další práci.
- Techniku předkládá dětem jako přirozenou a neoddělitelnou součást života lidí a jejich vývoje.
- Měl by vést děti ke kreativnímu myšlení, k chuti objevovat své vlastní postupy při práci a k experimentování. V hodnocení těchto projevů žáka je maximálně opatrný, aby se chuť žáka neztrácela. Učitel by měl být zdrženlivý v předkládání striktních návodů plnění jednotlivých úkolů, měl by spíš podporovat jejich samostatné myšlení.

Nenahraditelným komponentem v tomto procesu je zájem dítěte částečně podmíněný rodinným prostředím a samozřejmě působením pedagoga. Dílčím cílem výše uvedeného je, aby žák získal pojem o hodnotě lidské práce a na základě tohoto poznání dojít ke snaze pochopení hodnoty práce také druhých lidí. Nejvyšším stupněm je získání úcty k veškeré práci a jejím produktům. Druhým dílčím cílem

je zautomatizování myšlenkových postupů, které si člověk stanoví, aby došel k co nejefektivnějšímu výsledku co nejschůdnější cestou.

Druhým cílem je získání pracovních dovedností a návyků. Důležité je, aby žák v rámci svých individuálních, věkových, mentálních, fyziologických a senzomotorických schopností získal základy takových dovedností. Dovednosti žák umí a má chuť dále rozvíjet a zdokonalovat v rámci svých individuálních možností. Optimální období pro získání základů motorických projevů žáka je právě mladší školní věk.

- Žák si osvojí základní technologické postupy ručního zpracování těchto materiálů: textilní materiály, dřevo, kov, papír a kartón, přírodní materiály a modelovací hmoty jako je hlína, plastelína, modurit a různá těsta.
- Žák zvládá základní konstrukční dovednosti při práci se stavebnicemi.
- Žák je gramotný v oblasti informačních technologií. Zná základy práce s počítačem.

Třetím cílem je získání teoretických poznatků. K tomuto cíli vedou čtyři dílčí, a to tyto:

- Základní orientace v různých odvětvích technicky zaměřených oblastí lidské činnosti.
- Žák má představu o historické posloupnosti vývoje techniky. V rámci svých schopností chápe vzájemnost vývoje společnosti a jeho techniky.
- Získá základní poznatky o vlastnostech výše uvedených materiálů, způsobech a možnostech jejich zpracování a využitelnosti. Ovládá základní odbornou terminologii a pojmy z oblasti techniky.
- Žák je schopen organizace práce a dodržování hygienických a bezpečnostních zásad.

Cíle technické výchovy z pohledu Rámcově vzdělávacího programu

V Rámcově vzdělávacím programu (dále jen RVP) se tématem pracovní výchovy zabývá vzdělávací oblast ‚Člověk a svět práce'. Obsáhnutí jeho principů je nezbytné pro budoucí práci učitele 1. stupně základních škol a to i v oblasti technické a pracovní výchovy. Tento výtah je redukován pro potřeby 1. stupně základních škol. Prostředkem k plnění všech níže uvedených požadavků mohou zcela přirozeně být etnokulturní prvky.

Kapitola s největším zastoupením cílů se zaměřením na technickou výchovu má název ***‚Člověk a svět práce'.*** Obsahuje široké spektrum pracovních činností a technologií. Žáky vede k získání základních uživatelských dovedností v různých oborech lidské činnosti a přispívá k vytváření životní a profesní orientace žáků. Tato kapitola vychází z konkrétních životních situací, v nichž žáci přicházejí do přímého kontaktu s lidskou činností a technikou v jejich rozmanitých podobách a širších souvislostech. Cíleně se zaměřuje na praktické pracovní dovednosti a návyky. Doplňuje celé základní vzdělání o důležitou složku nezbytnou pro uplatnění člověka v dalším životě a ve společnosti. *„Tím se odlišuje od ostatních vzdělávacích oblastí a je jejich určitou protiváhou. Je založena na tvůrčí myšlenkové spoluúčasti žáků."* (12, s. 73).

Autoři RVP vzdělávací obsah vzdělávacího oboru ***‚Člověk a svět práce'*** pro 1. stupeň rozdělují do čtyř tematických okruhů: Práce s drobným materiálem, Konstrukční činnosti, Pěstitelské práce, Příprava pokrmů, které jsou pro školu povinné.

Vzdělávací obsah je určen všem žákům bez rozdílu pohlaví a je realizován v průběhu celého základního vzdělávání. Vede žáky k práci s různými materiály a osvojování si základních pracovních dovedností a návyků. Klade důraz na dovednost plánovat, organizovat a hodnotit pracovní činnost samostatně i v týmu. *„Ve všech tematických okruzích jsou žáci soustavně vedeni k dodržování zásad*

bezpečnosti a hygieny při práci. V závislosti na věku žáků se postupně buduje systém, který žákům poskytuje důležité informace ze sféry výkonu práce a pomáhá jim při odpovědném rozhodování o dalším profesním zaměření. Proto je vhodné zařazovat do vzdělávání žáků co největší počet tematických okruhů." (12, s. 73).

Vzdělávání v této vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků tím, že vede žáky k pozitivnímu vztahu k práci a k odpovědnosti za kvalitu svých i společenských výsledků práce, k osvojení základních pracovních dovedností a návyků z různých pracovních oblastí, k organizaci a plánování práce. Vede také k používání vhodných nástrojů, nářadí a pomůcek při práci, a to i v běžném životě. Požadavkem je vytrvalost a soustavnost při plnění zadaných úkolů, uplatňování tvořivosti a vlastních nápadů při pracovních činnostech a vynakládání úsilí na dosažení kvality výsledků. Vede k poznání, že technika jako významná součást lidské kultury je vždy úzce spojena s pracovní činností člověka. Nezapomíná ani na pěstování dovednosti autentického a objektivního poznávání okolního světa. Jde zde i o vytvoření si vztahu k práci člověka, technice, životnímu prostředí, chápání práce a pracovní činnosti jako příležitosti seberealizace, sebeaktualizaci a k rozvíjení podnikatelského myšlení. Požadavkem je dovednost orientace v různých oborech lidské činnosti, formách fyzické i duševní práce a osvojení potřebných poznatků a dovedností významných pro možnost uplatnění, pro volbu vlastního profesního zaměření a pro další životní i profesní orientaci.

Práce s drobným materiálem

Konkrétní cíle, kterým by se měl žák přiblížit při práci s drobným materiálem za první období prvního stupně, jsou:

- *„žák vytváří jednoduchými postupy různé předměty z tradičních i netradičních materiálů*
- *žák pracuje podle slovního návodu a předlohy*" (12 s. 74).

Za druhé období žák postoupí k cílům:

- *„vytváří přiměřenými pracovními operacemi a postupy na základě své představivosti různé výrobky z daného materiálu*
- *využívá při tvořivých činnostech s různým materiálem prvky lidových tradic*
- *volí vhodné pracovní pomůcky, nástroje a náčiní vzhledem k použitému materiálu*

  udržuje pořádek na pracovním místě a dodržuje zásady hygieny a bezpečnosti práce: poskytne první pomoc při úrazu" (12 s. 74).

Konstrukční činnosti

Konkrétní cíl, kterému by se měl žák přiblížit při konstrukčních činnostech za první období prvního stupně je zvládání elementární dovednosti a činnosti při práci se stavebnicemi. Za druhé období pak přibývají cíle zaměřené na dovednost jednoduché montáže a demontáže při práci se stavebnicemi, práce podle slovního návodu nebo předlohy či jednoduchého náčrtu.

Příprava pokrmů

V oblasti přípravy pokrmů bych zmínila cíle zaměřené na dovednost orientace v základním vybavení kuchyně, samostatné přípravy jednoduchých pokrmů, dodržování pravidel správného stolování a společenského chování, udržování pořádku, dodržování hygieny a bezpečnosti práce.

Současné vzdělávání z pohledu RVP

V níže uvedených kapitolách RVP najdeme cíle, jejichž dosahování můžeme prostřednictvím etnokulturních prvků zcela nenásilnou formou spojit prostřednictvím mezipředmětových vztahů s plněním cílů zaměřených na technickou výchovu. V některých případech se jejich propojení přímo nabízí.

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti JAZYK A JAZYKOVÁ KOMUNIKACE

Motivace i průběžné obohacování výuky prostřednictvím forem, jako je četba či poslech původních textů v nářečí, nám zcela přirozeně umožňuje plnění tohoto cíle:

- *„chápání jazyka jako svébytného historického jevu, v němž se odráží historický a kulturní vývoj národa, a tedy jako významného sjednocujícího činitele národního společenství a jako důležitého a nezbytného nástroje celoživotního vzdělávání"* (12, s. 13).

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti ČLOVĚK A JEHO SVĚT

Mentalita, filozofie a možnosti zábavy našich předků, podmíněné soudobou situací, provázející hodiny zaměřené na technickou výchovu s využitím některého z etnokulturních prvků, nám umožňují přiblížení se těmto cílům:

- *„utváření pracovních návyků v jednoduché samostatné i týmové činnosti*
- *rozšiřování slovní zásoby v osvojovaných tématech, k pojmenovávání pozorovaných skutečností a k jejich zachycení ve vlastních projevech, názorech a výtvorech*
- *utváření ohleduplného vztahu k přírodě i kulturním výtvorům a k hledání možností aktivního uplatnění při jejich ochraně"* (12, s. 30).

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA -8-
Husova 458, 370 05 České Budějovice

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti ČLOVĚK A SPOLEČNOST

Zcela přirozeně dochází při využívání etnokulturních prvků ve výuce na prvním stupni k rozvíjení zájmu o současnost a minulost vlastního národa i jiných kulturních společenství, k utváření a upevňování vědomí *„přináležitosti k evropské kultuře"* (12, s. 36). Přímo se vybízí i odhalování kořenů společenských jevů, dějů a změn, k promýšlení jejich souvislostí a vzájemné podmíněnosti v reálném a historickém čase. Stejně neoddělitelné jsou i cíle:

- *„hledání paralel mezi minulými a současnými událostmi a k jejich porovnávání s obdobnými či odlišnými jevy a procesy v evropském a celosvětovém měřítku*
- *rozlišování mýtů a skutečnosti, k rozpoznávání projevů a příčin subjektivního výběru a hodnocení faktů i ke snaze o objektivní posouzení společenských jevů současnosti i minulosti*
- *rozvíjení orientace v mnohotvárnosti historických, sociokulturních, etických, politických, právních a ekonomických faktů tvořících rámec každodenního života; k poznávání a posuzování každodenních situací a událostí ve vzájemných vazbách a širších souvislostech včetně souvislostí mezinárodních a globálních*
- *úctě k vlastnímu národu i k jiným národům a etnikům; k rozvíjení respektu ke kulturním či jiným odlišnostem (zvláštnostem) lidí, skupin i různých společenství*
- *utváření vědomí vlastní identity a identity druhých lidí, k rozvíjení realistického sebepoznávání a sebehodnocení, k akceptování vlastní osobnosti i osobnosti druhých lidí"* (12, s. 36).

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti ČLOVĚK A PŘÍRODA

Zde se nám znova vybízí využit filozofie života našich předků v opozici s životem dnešním. Tento kontrast usnadní porozumění souvislostí mezi činnostmi lidí a stavem přírodního a životního prostředí. Stejně tak lze plnit i tento cíl:

- *„uvažování a jednání, která preferují co nejefektivnější využívání zdrojů energie v praxi, včetně co nejširšího využívání jejích obnovitelných zdrojů, zejména pak slunečního záření, větru, vody a biomasy"* (12, s. 44).

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti UMĚNÍ A KULTURA

Tady je na místě využít například potřebu kulturního vyžití za druhé světové války, jež dokumentuje příloha č.3 k výukovému projektu. Rozbor tohoto textu je sice pro děti obtížný, ale přinesl zcela nečekaně značné přiblížení k těmto cílům:

- *„chápání umění a kultury v jejich vzájemné provázanosti jako neoddělitelné součásti lidské existence; k učení se prostřednictvím vlastní tvorby opírající se o subjektivně jedinečné vnímání, cítění, prožívání a představy; k rozvíjení tvůrčího potenciálu, kultivování projevů a potřeb a k utváření hierarchie hodnot*
- *spoluvytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro tvorbu, pochopení a poznání uměleckých hodnot v širších sociálních a kulturních souvislostech, k tolerantnímu přístupu k různorodým kulturním hodnotám současnosti a minulosti i kulturním projevům a potřebám různorodých skupin, národů a národností"* (12, s. 57).

Z cílového zaměření vzdělávací oblasti MULIKULTUNÍ VÝCHOVA

Seznamování se s etnokulturními prvky a životem předků zakotvených tam, kde děti žijí, napomáhá žákovi k uvědomění si vlastní identity, dodává odvahu být sám sebou a reflektovat vlastní sociokulturní zázemí.

Etnokulturní tradice v technické výchově budoucích učitelů 1. stupně ZŠ

„Jednou z aktuálních společenských potřeb, na které poukázala 25. Generální konference UNESCO, konaná v roce 1989 v Paříži, je oživování a zachovávání etnokulturních tradic." (21, s. 273). Celá Evropa si je vědoma značné absence nepostradatelného vědomí sounáležitosti k nějaké kultuře zakotvené v minulosti. Například Japonsko je v tomto uvědomělém přístupu ke své minulosti a tudíž i vlastní identitě daleko před námi. I proto bylo na konferenci zdůrazněno, že tradiční lidová kultura, jako souhrn výtvorů založených na tradicích kulturního společenství, odráží kulturní a sociální identitu každého národa. V deklaraci zformulované na závěr besedy se tedy apeluje na různé kulturní spolky a instituce, nevyjímaje školství. *„Nakolik je kulturní identita jednotlivých národů narušována vlivem industrializované kultury šířené hromadně sdělovacími prostředky, doporučuje jednotlivým členským státům UNESCO určit a zakotvit do učebních osnov, ale i do mimoškolních osnov problematiku tradiční lidové kultury."* (21, s. 273) Při prostudování doporučeného učiva v RVP zjistíme pozitivní odezvu českého Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy na toto doporučení. Smyslem takového úsilí má být kromě jiného podporovat lepší porozumění mezi rozdílnými kulturami a světovými názory, hlavně mezi těmi, které nejsou zastoupené v dominantních kulturách. Účastníci konference došli k potřebě utvoření koncepce zaměřené na oživování a rozvíjení etnokulturních tradic, jejíž obraz je zastoupen v RVP.

Proces oživování, zachovávání a rozvíjení etnokulturních tradic

Proces podle výsledků konference spočívá ve vypracování ucelené koncepce začlenění reálií tradiční hmotné a duchovní kultury do výchovně vzdělávacího procesu v jednotlivých vyučovacích jednotkách i v mimoškolních aktivitách pro všechny skupiny žáků základních škol a studující mládeže. Je důležité využít etnokulturní prvky věku přiměřenou formou k formování národního povědomí, rozvoji manuální zručnosti, tvořivosti a estetického cítění a uspokojení osobních potřeb žáků. Ti by měli být na jednotlivých stupních škol systematicky seznamováni

s tradiční lidovou kulturou, a to v souladu s psychickými i vývojovými zvláštnostmi. Vzhledem k mimořádnému rozsahu problematiky v hmotné, duchovní i společenské rovině je potřeba vypozorovat a vyzdvihnout jevy umožňující rozvíjení žáka po stránce citové, rozumové, etické, estetické a motorické tak, aby se rozvíjeli jeho tvořivé schopnosti, které by dovolovali formovat a rozvíjet regionální a národní povědomí. Zde se klade důraz na všechny pedagogy, kteří budou spolu účastni při sestavování školního vzdělávacího plánu, aby se k této problematice stavěli maximálně pozitivně a co nejvíce využili místně specifické etnokulturní prvky. Při takovém postupu se jistě snáze přiblíží výše zmíněným požadavkům.

Možnosti využívání etnokulturních prvků

K čemu bychom v nejbližší době měli při výuce zaměřené na pracovní výchovu s využitím etnokulturních prvků směřovat, nám nejlépe přiblíží Rámcově vzdělávacím programem požadované kompetence.

Z **občanských kompetencí** RVP je mimo jiné po žákovi požadováno, aby respektoval, chránil a oceňoval naše tradice a kulturní i historické dědictví, aby projevoval pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost a také by se měl aktivně zapojovat do kulturního dění.

Z **pracovních kompetencí** je po žákovi požadována dovednost bezpečného a účinného používání různých materiálů, nástrojů a vybavení, dodržování vymezených pravidel, plnění povinností a závazků a adaptace na změněné nebo nové pracovní podmínky. Žák by měl být schopen přistupovat k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot.

Konkrétní možnosti využívání lidových prvků

Při práci **s hlínou a pečivem** můžeme využít hrnčířských, keramických, kachlových námětů. Můžeme různými technikami zhotovit modely historických staveb venkova (např.: chatrč, zvonička, stáje a chlívy s ohradou apod.), dalších prvků domácnosti (ohniště, udírny, pece; žebřík, pytel; dřevák, koš apod.). Velkou studnicí námětů jsou domácí zvířata a jejich potřeby (podkova, zvonec, koryto apod.). Hlavně při práci s těstem využijeme motivů zvykoslovného pečiva, z jeho námětů ještě nebyly připomenuty motivy rostlin, mašliček, věnečků, preclíků a jiných různě točených a kroucených tvarů (např.: rozeta, esíčko, uzlík, osma a další, na Doudlebsku se využívaly hlavně o Velikonocích a říkalo se jim „*Jidáše*") a motivy divokých zvířat. Nesmíme zapomenout na motivy spojené se slavením různých svátků, jako například čert a Mikuláš, Betlém, masopustní maškary a koleda, velikonoční vajíčka a mláďátka, májové mašličky, obžínkové věnce a koláče a mnoho dalších. Lid také odpradávna znázorňoval sebe samého, ať už jako miminko v zavinovačce z těsta, nebo děvečku či selku v kroji z kukuřičného šustí.

Při práci s **pletivy a přírodními materiály** se nabízí bohaté motivy slaměných pletených vánočních ozdob a vázaných proplétaných slaměných hvězdy nebo „*Muších rájů*" a výrobků z kukuřičného šustí. Nabízí se i možnost pletení košíků a pomlázek z proutí, což je ale jen pro motoricky zdatné žáky.

Při zpracování **kovů** můžeme využít drátenických tradic, převážně odrátování hliněných nádob a kraslic. Můžeme však využít i různých jednoduchých lidových motivů (podkova, zvonec, vánoční stromek, vánoční kapr apod.), které plošně zpracujeme a využijeme například jako vánoční ozdobu.

Při práci se **dřevem** můžeme využít různých polotovarů. Jejich spojováním (převážně lepením) a případně povrchovou úpravou, je využijeme k výrobě lidového nábytku (postel, stůl apod.), dětských hraček, klepaček, modelu srubové stavby apod. Lépe však využijeme dřevěných hoblin a dýhy. Hobliny sice nepředstavují typicky lidové zpracování dřeva, zato nabízejí širokou škálu využití. Z hoblin čerstvého dřeva

se dají stáčet, lepit a proplétat různé ozdoby, které se mohou využít jako ozdoby vánočního stromečku. Dýha nabízí bezpečné druhy opracování jako je stříhání, proplétání, lepení. Jako motiv můžeme použít téměř cokoliv, co se dá ztvárnit plošně. Hotový výrobek pak může sloužit například jako prostírání.

Práce s **přírodním materiálem** nabízí širokou škálu využití. Dá se opět ztvárnit téměř jakýkoliv lidový motiv prostřednictvím nejrůznějších technik zpracování. Uvádíme zde jen několik z mnoha konkrétních možností práce s přírodním materiálem. První možností je zpracování šišek jako panenek, babiček, miminek, andílků atd., kdy se jako tělo využije borovicová šiška a doplní se nejrůzněji upravenou hlavou. Jako další můžeme využít makovice, z těch se dá ztvárnit například ryba, prasátko, hlava pro oblečenou panenku, ze dvou makovic (větší – tělo a menší k ní přilepená – hlava) ptáci s křídly a ocasem ze suchých listů. Velmi vděčným materiálem jsou poloviny ořechových skořápek. Z nich se dá vyrobit ryba, staré váhy, vozík, kočárek, kolíbka a další. Sušené ovoce a květiny odjakživa sloužily k výrobě dekorací, rituálních symbolických a zvykoslovných předmětů a hraček. Konkrétně můžeme jako námět využít vázané věnce, *„vrkoče“* (vánoční a novoroční kulatý předmět, v němž jsou paprskovitě zapíchány symboly plodnosti a úrody jako symbol slunovratu), čerty ze sušených švestek, moravská *„létéčka“* (ozdobený živý stromek) se *„Smrtolkou“* na vrcholku, velikonoční lískové *„berany“*, věnečky na hlavu a mnoho dalších.

Jedním z nejdostupnějších a nejsnáze opracovatelných materiálů je **papír**. Papír není typickým lidovým materiálem, ale nabízí velice široké využití. Z lidových námětů můžeme použít papírové holubičky. Holubičky mohou mít křídla a peří ze skládaného papíru, ubrousku, krepového papíru, nebo balicího papíru, tělo lze vystřihnout ze čtvrtky, nebo kartonu. Z krepového papíru můžeme vytáčet růže i jiné druhy květin. Z lidových tradic vychází papírové vánoční ozdoby, jako například balené falešné bonbóny, vystřižené sněhové vločky, a v neposlední řadě různě stáčené, skládané a lepené řetězy.

Etnokulturní prvky z Doudlebska

Etnokulturní prvky jsou v této kapitole předloženy jako náměty či motivace pro přípravy zaměřené na technickou výchovu. Náměty jsou sepsány podle skutečných událostí a náplně roku života lidí na venkově v období před druhou světovou válkou. Náměty jsou zpracované na základě vzpomínek pamětníků z Doudlebska. Jsou tedy určeny převážně pro výuku v této národopisné oblasti. Z praktických důvodů jsou vynechány měsíce hlavních prázdnin, tedy červenec a srpen.

Leden

Tři králové

Motivace: Děti v tento den chodívaly koledovat za zpěvu písně ‚My tři králové jdeme k vám', jako Kašpar, Melichar a Baltazar. Koruny měly vystřižené z papíru a Baltazar měl začerněnou tvář. Na každé dveře psaly své monogramy ‚K+M+B'.

Náměty:

Pokrmy: Zvykem bylo upéct postavy tří králů. Byl to dárek rodičů svým dětem. Pekly se z dobrého kynutého těsta, jehož recept je uveden v závěru celé kapitoly, a zdobily se rozinkami, oříšky apod. Pekly se v peci po chlebu.

Papír: Koruny si králové vystřihli ze čtvrtek, nebo jiného pevného papíru.

Tkaniny: Jednoduché je střihové řešení obleků („*hábitů*") tří králů z bílého plátna, nebo jiné dostupnější látky. Ustřihne se pruh bílého plátna, přeloží se na polovinu, z rubové strany se sešije po stranách. Na přeložené straně vystřihneme kulatý otvor pro hlavu.

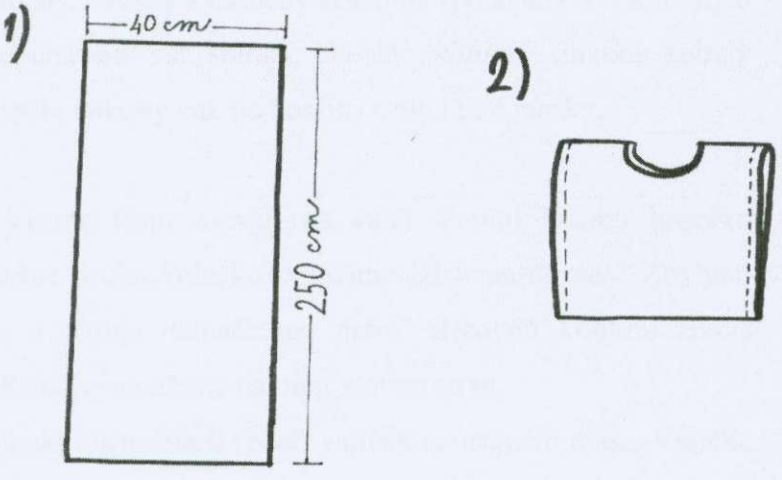

Dřevo: Ze dřevěné špulky na nitě si děti dělávaly hračku, které se říkalo „*čamrda*", neboli „*Káča*". Jak se dělala? Špulka se přeřízne v polovině. Uřízne se kolík, jehož průměr odpovídá průměru otvoru ve špulce, a na konci se opiluje do špičky. Až k hranám otvoru se může, ale nemusí, opilovat spodní část špulky. Kolík se do špulky zatluče palicí. Je-li volnější, přilepí se lepidlem.

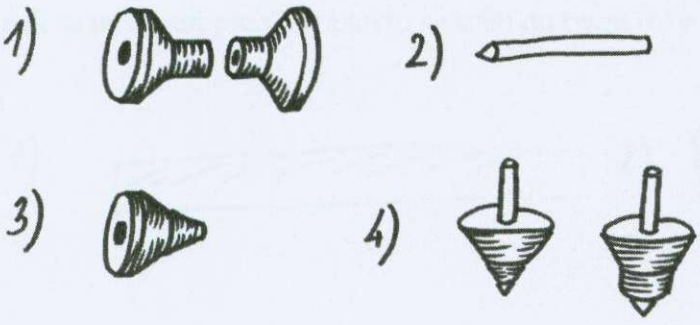

Únor

Masopust

Motivace: Masopustní koleda chodívala po vsi s písní ‚Červená růžička' od stavení ke stavení Čítala 12 koledníků, jako dvanáct apoštolů. Koledu vedla střapatá matka („*caparda*") se slaměným cepem a s černou maskou přes obličej, byla symbolem země (viz fotografie č. 1, 2 a 3 v příloze č. 1 a 2). Symbolem roku bylo 365 barevných růží z krepového papíru na klobouku každého koledníka. Jednotliví koledníci v pořadí od matky byli: hejtman, rychtář (zástupci šlechty), dva konšelé, tři „*tancmajstři*", žitný, pšeničný, ovesný a moučný koledník (poddaní). Zvykem bylo pečení koblih, které při obcházení vsi sbírala hlavně „*klibna*" (maska kobyly s otevírací tlamou, ve které měla látkový vak na koblihy), ale i jiné masky.

Náměty:

Pokrmy: Na koblihy se kynuté těsto rozválí na vále. Vrchní hranou hrnečku se vykrajují kolečka. Na každé druhé kolečko položíme lžíci marmelády. Zbylými kolečky je pak zakryjeme a okraje zamačkáme prsty. Hotovou koblihu znova vykrojíme, čímž se uzavře. Koblihy smažíme na oleji z obou stran.

Koleda si večer u muziky osmažila k večeři vajíčka na uzeném mase. Vajíčka koledě nakradli „*židi*" (jedna z nepostradatelných masek) a uzené dostával hejtman na halapartnu.

Papír: Z krepového papíru se připravovaly růžičky na klobouky koledníků. Byly buď stáčené vytlačované, nebo stáčené střapaté. Střapaté jsou náročnější na zručnost i čas. Na vytlačované růže se pruh krepového papíru *„vytáhne"* rukojetí lžíce (obr. 1), pak se jeho kraj přehýbá a takto se stáčí do tvaru růže (obr. 2).

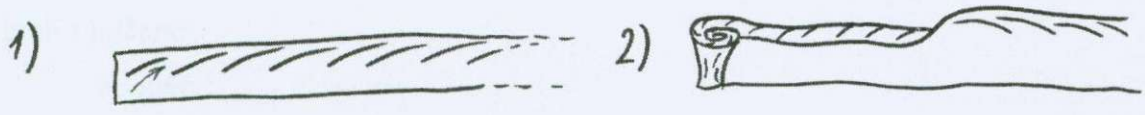

Tkaniny: Můžeme s dětmi ušít šerpu, kterou koledníci dodnes při masopustě nosí přes rameno (šlechta), nebo kolem pasu (poddaní). Je sešita ze dvou přibližně 5 cm širokých a 150 cm dlouhých pásů jemného plátna, z nichž jeden má bílou a druhý červenou barvu. Je symbolem země, ve které žijeme.

Papír, tkanina: Děti mohou zhotovit jednu z masopustních masek, jejíž hlava je z tvrdého papíru a tělo z plátna o rozměru 2x2 m. Plátno může zůstat bílé barvy, nebo jej mohou děti pomalovat barvami na textil.

Na obrázku je nákres masky koně. Jednotlivé části se vystřihnou, zohýbají a slepí. Části „A" jsou uši pro koně, části „B" jsou rohy pro kozu. Trojúhelníková část poslouží jako nos a pásek je pro připevnění masky k hlavě. Nezapomeneme vystřihnout oči.

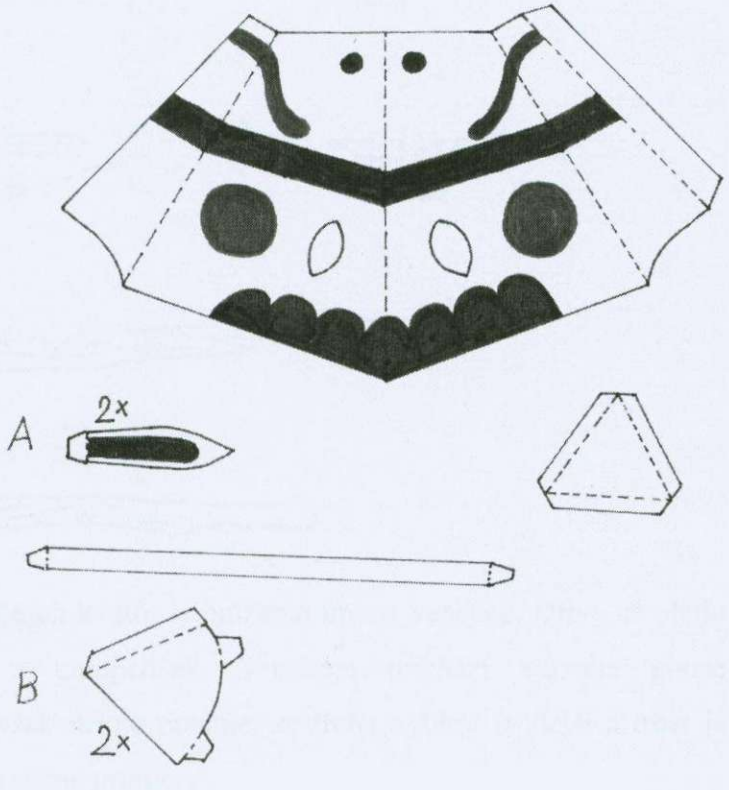

Březen

Dětské hry

Motivace: Jaro, stejně jako dnes, svádí k hrátkám v přírodě. Nejoblíbenější chlapeckou hrou byla dodnes známá čára a kuličky. Rádi si také udělali píšťalku. Děvčata si nejraději uvila věneček z čerstvého lučního kvítí. Také si rády s chlapci hráli s míčem.

Náměty:

Dřevo: Píšťalku zhotovíme z vrbového proutku. Potřebujeme přibližně 20cm dlouhý špalíček okolo 1cm v průměru. Tam, kde je očko, vyřízneme žlábek. Za žlábkem odstraníme prstýnek kůry a na straně žlábku vyřízneme také zobec. Potom píšťalku otloukáme tupým a tvrdým předmětem, až se kůra uvolní. Kůru stáhneme. Stranu zobce dovyřežeme a zkrátíme ji tak, aby končila před žlábkem. Navlékneme ji zpět a na druhém konci píšťalku zakončíme víčkem.

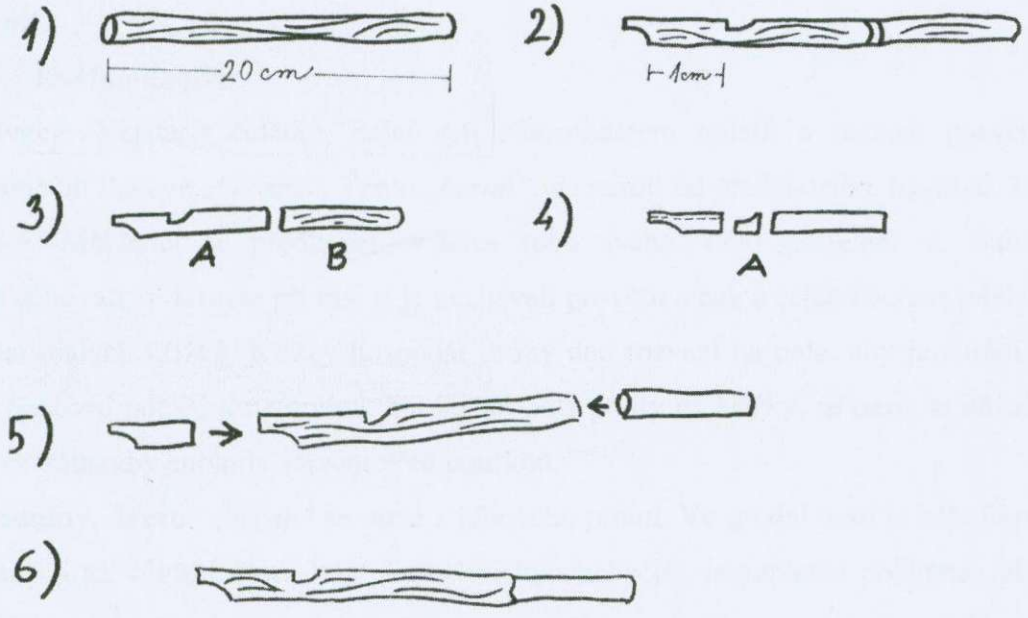

Přírodniny: Z kvetoucích lučních květin si můžeme uplést věneček. Dříve se pletlo ze sedmikrásek, kopretin a pampelišek. V březnu přichází v úvahu pouze sedmikrásky, se kterými se však pěkně pracuje. Je třeba vybírat ty delší a trhat je až u země. Věneček může mít různé průměry.

Hlína: Kuličky si nejchudší děti dělaly z hlíny. Vyválené kuličky nechaly uschnout na slunci.

Duben

Pálení čarodějnic

Motivace: Na Doudlebsku, stejně jako v jiných oblastech, bylo zvykem v předvečer 1. Máje pálit čarodějnice. Chlapci a dívky ze vsi obešli všechna stavení a sebrali od všech hospodyň ometená košťata, která hospodář v zimě vyměnil za nová. Pletli se z březového proutí, které od loňské zimy již pěkně vyschlo, a proto mohlo krásně hořet. Večer se sešli mladí u vody, košťata zapalovali a házeli je do vody co nejvyšším obloukem.

Náměty:

Dřevo, kovy: Z nařezaných březových proutků, připravíme koště. Proutky by měly být přibližně stejné délky a tloušťky. Poskládáme je stejným směrem tak, aby jejich silnější konce byly zároveň, a na tomto silnějším konci je drátkem svážeme dvakrát nad sebou. Potom si připravíme násadu tak, že ji z jedné strany seřízneme do špičky a touto stranou ji narazíme do koštěte. Takovému koštěti říkávali Doudlebáci *„beran"*.

Květná neděle

Motivace: Nejstarší čeledín, nebo syn s hospodářem upletli a nechali posvětit velikonoční lískové *„berany"*. Tento *„beran"*, na rozdíl od předchozího, býval až 3m vysoký. Mládenci se předháněli v délce toho svého. Před kostelem se s nimi i pošťuchovali. V kostele při mši si je nechávali posvětit a pak z celého berana udělali mnoho malých křížků. Křížky hospodář druhý den rozvezl na pole, aby je chránily před nepřízní počasí a neúrodou. Na každé pole přišly tři křížky, některé se dávaly také za trám, aby chránily stavení před bouřkou.

Přírodniny, dřevo: *„Beran"* se plete z vrbového proutí. Ve spodní části je několikrát svázaný a až v horní části, kde jsou větvičky ohebnější, je zapleten podobně, jako pomlázka. Jeho vršek je ozdoben červenou stužkou a špička je zdobena smrkovou větvičkou ve tvaru kříže.

Velikonoce

Motivace: Na zelený čtvrtek dodnes na Doudlebsku odlétají zvony do Říma. Je to vyjádření smutku ze smrti Ježíše Krista. Protože zvony nemohou do sobotního návratu zvonit, koledníci chodí místo nich v obvyklou dobu (ráno, v poledne, večer) řehtat. Koledovat (řehtat) začínají ve čtvrtek odpoledne. Dříve se scházeli u kostela,

kde obcházení vsi zahájili rachotem z velkých kolovratů a řehtaček, poté se za doprovodu rachotu z malých řehtaček a klepaček vydali celou vsí. V sobotu dopoledne se vydaly děti vybírat odměny za své služby. Tentokrát jejich řehtání doprovázely ještě různé říkačky. Jednou z nich je tato:

"*Řehtáme, klepáme, andělské pozdravení vám dáváme.*

Půjdeme tam do nebe, kdopak nás tam povede.

Půjdeme tam s Kristem Pánem. Až na věky věků, amen." (16)

Známější je říkačka ‚Hody, hody doprovody.'

Na zelený čtvrtek se na Doudlebsku pekli „*Jidáše*", na Velký pátek se držel přísný půst, o Bílé sobotě se chodívalo vybírat, na Boží hod Velikonoční se pekly mazance, nosila se do kostela světit vajíčka a na Velikonoční pondělí děti pouštěly vykoledovaná vajíčka po hrábích, aby se rozbila a mohla sníst.

Pokrmy: „*Jidáše*" se pečou z kynutého těsta. Vyvalují se do válečků a stáčí se do tvaru nezkříženého preclíku. Před upečením se pomažou máslem a posypou mákem.

Mazance se pekly z kynutého těsta s hrozinkami. Na vrchní straně se nožem prořízl kříž na znamení požehnání. Mazance se před pečením mazaly vajíčkem a sypaly mandlemi.

Přírodniny: V dobách před druhou světovou válkou byly nejdostupnější přírodní zdroje barviv. Takovým zdrojem byly například vařící se cibulové slupky, vyrašené obilí, melta a červená řepa. Hospodyně tak docílila světle hnědých, zelených, tmavě hnědých a červených odstínů. Vajíčko se barvením zároveň uvařilo. Další možným zdobením byla vajíčka batikovaná. Na vajíčko se přiložilo po jeho obvodu několik ozdobných lístků, či květů, které pevně přidržela jedna vrstva gázy přivázaná provázkem. Takto připravené vajíčko se dávalo vařit do lázně s cibulovými slupkami, nebo meltou, či řepou. Když se po uvaření gáza sundala, bylo každé vajíčko originální.

Květen

Letnice

Motivace: Venkovský lid slavil svatodušní svátky. Na zem sestoupil duch svatý (50 dní po Velikonocích). Tyto svátky byly důvodem k oslavám, tanci a veselí. Svátky se skládaly z nedělního Božího hodu a Svatodušního pondělí. Chodilo se do kostela a peklo se slavnostní pečivo.

Náměty:

Pokrmy: Toho času se peklo sváteční pečivo všeho druhu. Na Doudlebsku nejčastěji kynuté těsto.

Den matek

Motivace: Již před druhou světovou válkou se i na Doudlebsku slavil Den matek. Dřív ale jediným dostupným dárkem pro maminku byla živá luční kytice, někdy i květiny šlechtěné.

Přírodniny: Živá kytice ke Dni matek je dodnes aktuální a krásný dárek. Je nenáročná na přípravu, je však náročnější vůči životnímu prostředí. Dříve velmi bohatě rozkvetlé louky dnes již téměř neznáme, proto se musíme omezit na aktuální stav luk v našem okolí. Je třeba také dětem naznačit míru a stanovit pravidla trhání, v lepším případě řezání květin. V případě, že některé děti mají doma zahradu se šlechtěnými květinami, nabízí se možnost využití i těchto, jinak finančně těžko dostupných květin.

Červen

Boží tělo

Motivace: *„Slavnost Těla a Krve Páně se slavila jedenáct dnů po Božím hodu svatodušním, v rozmezí od 21. května do 24. června. Od prvních kroků křesťanské církve žila víra v přítomnost Krista v Nejsvětější svátosti – hostii (Tělu Páně).“* (11, s. 66). Děvčata si na mši ozdobila košíček kontryhelovým (*„rosičkovým“*) věnečkem a naplnila jej lístky z různých květů, hlavně pivoněk. Při mši pak lístečky zdobily cestu nejen panu faráři.

Náměty:

Přírodniny: Děvčata si ozdobí donesený košíček po jeho horním obvodu kontryhelovým věnečkem. Košíček naplní do ¾ různobarevnými lístky květů. Nejdostupnější a v minulosti nejvíc používané jsou lístky z květů pivoněk.

Papír: Děvčata si vystřihovala panenky z tvrdého papíru, které pak vybarvovala.

Dřevo: Chlapci si z borové kůry vyřezávali lodičky. Do díry ve středu loďky se vsunul kolíček na plachtu z listu.

Září

Žně

Motivace: V září smělo jen málo chudých dětí do školy, musely doma pomáhat rodičům se sklizní. *„Počasíčko nepočká, ale školu doženeš, říkávala moje máma"* (25). Děti se musely od rána do večera lopotit na poli. Odměnou jim byla nezaměnitelná a přívětivá vůně sklizeného a suchého obilí, které bylo základem potravy po celý rok. To schlo na poli poskládané do ‚kozy' neboli ‚panáka' z pěti snopů, do ‚kopičky' z deseti snopů, nebo do ‚mandele' z jednadvaceti snopů. Jednotlivé snopy se vázaly povřísly, které děti připravily přes zimu, nebo panty.

Přírodniny: Zmenšeniny snopů a z nich poskládaného ‚panáka' nebo ‚kopičky' nám může poskytnout možnost seznámení se s nezaměnitelným přírodním materiálem, kterým je sláma. Je to pěkná dekorace na stůl. Jednotlivá stébla zkrátíme dle potřeby do přibližně stejné délky a uprostřed svážeme místo povříslem nití. Na rovnou podložku, jako například čtverec dřeva, nebo kůry pak jednotlivé snopy poskládáme do požadovaného tvaru a přilepíme hustým lepidlem.

Obžínky

Motivace: V září obvykle končívaly žně. Tomuto období se na Doudlebsku říká *„obžínky"*, obecně známé jako dožínky. Hospodyně v tuto sváteční dobu napekla dožínkové koláče a rozdala je všem, kteří její rodině pomáhali při žních. K tomuto období se váže slavnost k ukončení žní. Jeden pár z čeládky předá dary symbolizující sklizenou úrodu. Chlapec předá hospodáři věnec z obilí a k tomu připojí věnování:

„Ctěný pane hospodáři a paní hospodyně, okolo stojící hosté a přítomní občané. Poslyšte mě s upřímností, abych krátkou řeč moh promluvit k vašemu potěšení za všechny počestné občany z blízka i daleka, pantáty a panímámy, družičky

a švarné mládence. Podle starých zvyků a starýho práva naší počestné obce sme vystrojili tyto dožínky. Všechno dobré vynšujem, aby nic škodlivýho naši obec nepotrefjilo a žádný zarmoucení a neštěstí na ní nepřišlo. "(21, s. 3).

Děvečka předala hospodyni kytici z obilí a lučního kvítí a připojila věnování:

„Pantáto a panímámo, vjinšujem vám štěstí, zdraví a Boží požehnání. Co je v tom věnečku kytiček, abyste dostali mandelíček. Vám, panímámo, přináším kytičku a vynšuju, abyste měli měřičku, co je v tej kytičce klásečků a co je v tom klásečku zrníček, abyste dostali desítiček. "(21, s. 3).

Náměty:

Pokrmy: Typicky dožínkové jsou *„ušaté"* koláče. Pečou se z kynutého těsta, plní se jedním, nebo více druhy nádivky a to mákem, povidly, ořechy, nebo tvarohem. Těsto se rozválí do čtverce s oblými rohy. Koláč je zdoben kruhy, které se na těsto kladou střídavě všemi náplněmi. Oblé rohy, které zůstanou po naplnění nezakryté, se přehnou a položí přes náplň. Do každého rohu se zapíchne jedna mandle, aby roh při pečení držel přiklopený. Před pečením se koláč namaže rozšlehaným žloutkem.

Tkaniny: Pod každý koláč by měl přijít látkový ubrousek. Ubrousky se dají ušít z jakékoliv látky, stačí je vystřihnout do tvaru čtverce a zaobroubit. Dřív se šily téměř výhradně z bílého plátna.

Přírodniny: Zhotovení obžínkové kytičky není obtížné. Stačí jen zajistit dostatek obilných klásků a několik dostupných suchých neopadavých květin i jiných přírodnin, jako například makovic. Kytice se může svázat pytlovinou, nebo červenou stužkou. Kytici můžeme také komponovat naležato, koso na čtverec z pytloviny, jejíž dva protilehlé nezakryté rohy přehneme přes stonky kytice a zavážeme. Takové kytice se pak dají použít jako dekorace.

Posvícení

Motivace: Dívky pekly *„mětýnky"*, které po starší tetičce, nebo babičce poslaly mládenci, na kterého si myslely. Ten *„mětýnku"* na znamení náklonnosti k dané dívce přijal, nebo ji i s dívkou odmítl.

Pokrmy: *„Mětýnky"*, neboli hnětýnky se pečou z třeného těsta, podobného dnešnímu lineckému těstu, avšak s vařenými strouhanými žloutky v těstě místo šlehaných. Pečou se buď květinové, nebo kulaté tvary, které se různě vrství a zdobí čokoládou, cukrovými kytičkami, oříšky, mandlemi a kokosem.

Říjen

Dětské hry, sklizně

Motivace: Děti chodívaly sbírat kaštany a žaludy pro lesní zvěř i pro domácí zvířata. Samy si z nich dělávaly zvířátka, aby si měly s čím hrát. Česala se jablka, hrušky a švestky. Ovoce se na zimu sušilo, protože dříve to byla jeho nejspolehlivější a nejdostupnější konzervace. Sbíraly se také brambory, řepa a jiné.

Náměty:

Pokrmy: S dětmi připravíme a usušíme křížaly a švestky. Jablka odjádříme a nakrájíme na plátky. Poklademe je na síta a dáme na teplo usušit. Hrušky odjádříme, rozkrájíme na osminy a dáme sušit na velké teplo nejlépe do pece (trouby). Švestky můžeme vypeckovat a usušit podobně, jako hrušky.

Papír: Drak je hračka, kterou zná snad každé dítě i dnes. Lze ho jen vystřihnout ze čtvrtky a vymalovat, nebo můžeme udělat i dřevěnou konstrukci a ocas s navázanými mašličkami.

Přírodniny: Děvčata si z jeřabin a jiných uzrálých plodů navlékala korále. Ty pak na teple nechala uschnout.

Dřevo, přírodniny: Děti si mohou z žaludů, kaštanů a jiných přírodnin zhotovit zvířátka. Jednotlivé části se spojují pomocí špejlí a jako nožičky a ocásek poslouží zápalky.

Listopad

Drobné šperky a dětské hračky

Motivace: Listopad je měsíc poznamenaný barevným spadaným listím. Děti samozřejmě využívaly štědrosti přírody, jednoho z mála soudobých zdrojů zábavy. Ze sesbíraného listí a jehličí si děvčata ‚šila' různé části oblečení, nejčastěji však zástěrky. Před zimou si také *„paňmámi"* dělaly doma pořádek a kupovaly nové teplé punčochy. Ty staré posloužily děvčatům jako materiál pro ušití panenek.

Náměty:

Tkaniny: Děvčata si v tento čas šila panenky ze starých punčoch. Punčochu z obou stran zastříhla a dostala tak obdélník. Obdélník ze spodní strany podélně nastřihla a sešila. Vzniklo tak tělo s nohama, které vycpala. Z dalších dvou sešitých a vycpaných proužků ušila ruce, hlavu vystřihla z papíru a všila do horní části prvního dílu. Na panenku si děvčata ráda šila ze zbytků látek šatečky.

Přírodniny: Spadané listí a borové jehličí nám poslouží, stejně jako v dávných dobách těm nejchudším dětem, místo látky a nitě. Jednotlivé listy můžeme špendlit k sobě borovým jehličím do požadovaného tvaru. Děti si tak mohou ‚ušít' zástěrku, ozdobný límec a jiné části oděvu.

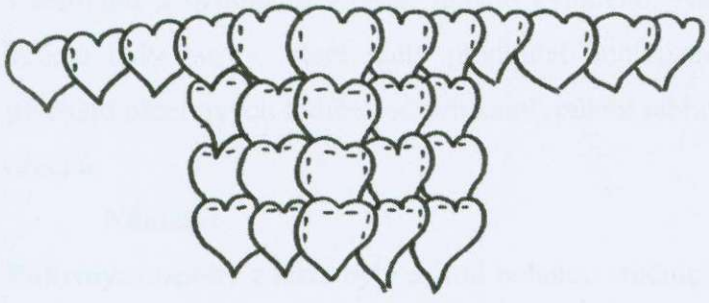

Děvčata, ale i *„paňmámi"* si rády zdobily svoji hruď korálky. K doudlebskému kroji patří korále z koření a skleněných foukaných korálků. Foukané korálky už se dnes nedají sehnat, proto je nahradíme běžnými nefoukanými barevnými skleněnými korálky, nebo novým kořením. Do vody dáme vařit nové koření a hřebíček. Po změknutí koření slijeme a zalijeme trochou studené vody, aby nevysychalo. Hřebíček podélně navlékáme na jehlu s pevnou nití a prokládáme novým kořením, nebo skleněnými korálky.

Prosinec

Mikuláš

Motivace: Mikuláš s andělem a s čerty obcházeli, stejně jako dnes, všechna stavení, ve kterých mohli obdarovat a ukáznit malé děti. Když se dítě hodně bálo, dalo jen punčochu za okno a do rána se těšilo na nadílku od Mikuláše. Zlobivé děti dostaly jen černé uhlí. Hodné děti dostávaly upečené postavy čerta a Mikuláše, ovoce a oříšky.

Náměty:

Pokrmy: Čerty a Mikuláše pekly rodiče svým dětem opět z kynutého těsta. Zdobily je novým kořením a mandlemi.

Papír: S dětmi si můžeme vystřihnout a vybarvit papírovou masku čerta či Mikuláše.

Vánoce

Motivace: Na Doudlebsku se Vánoce, podobně jako jinde, začínaly slavit až na Štědrý den večer. Nejoblíbenější pochoutkou bylo rozvařené sušené ovoce. Vánoční stromek se zdobil oříšky, malými jablíčky, papírovými řetězy, čokoládou v celofánu a ozdobami z těsta, hlavně kynutého. Neoddělitelnou součástí Štědrého večera byly zvyky, které měly předvídat budoucnost. Nejčetnějším zvykem bylo pouštění ořechových lodiček se svíčkami, půlení jablíček, házení střevícem a louskání ořechů.

Náměty:

Pokrmy: Ozdoby z těsta byly a jsou bohatou studnicí pro uplatnění fantazie každého dítěte. Jediné, čím byl tvar ozdob určován, byly formičky na vykrajování, nebo fantazie jejich autora při vyvalování a stáčení. Mohly se různě vrstvit a zdobit jakýmkoliv dostupným kořením. Dříve bylo dostupné ponejvíce nové koření, pepř celý, kmín, hřebíček a jalovec. Před zdobením, nebo pečením se ozdoby pomašlovaly vajíčkem. Ozdoby musely být tak velké, aby je větve stromku dobře unesla.

Nejzamilovanější vánoční ozdobou byla domácí čokoláda. Vařila se z různých poměrů kakaa, tuku, cukru a popřípadě i sušeného mléka. Ti bohatší si do ní také přidávali kousky oříšků a sušeného ovoce. Horká se vlila do formiček a po vychladnutí se vyklápěla a balila do stříbrného, nebo barevného staniolu.

Papír: Řetězy z barevného papíru znají věrně děti i dnes. Lepí se z jednotlivých proužků barevného papíru. Proužky mohou být jedné, ale i více barev. Každý je okolo 1cm široký a 7cm dlouhý.

Dřevo: Lodičky z oříšků jsou oblíbené dodnes. Nejdůležitější je opatrně rozlousknout ořech tak, aby alespoň jedna polovina zůstala neporušená. Poloviny se dočista vydlabou a do jejich středu se přilepí teplým voskem krátká tenká svíčka. Lodička se může také přizdobit drobnou přírodninou.

Přírodniny: K Vánocům již odedávna patří vůně hřebíčků. Těmi se zdobí i jablka na štědrovečerní stůl. Hřebíčky se do jablka zapichují v řadách od stopky ke *„kominíčku"*. Takto nazdobené jablko se může použít i jako svícen pro nevelkou lehkou svíčku.

Recept na doudlebské kynuté těsto

1000 g polohrubé mouky
200 g moučkového cukru
200 g másla
50 g kvasnic
½ l vlažného mléka
2 až 4 žloutky
sůl

Z vlažného mléka, kvasnic, cukru a dvou lžic mouky zaděláme kvásek, který dáme na teplo zkynout. Poté do něj zašleháme žloutky a máslo. Osolenou mouku, vyhřátou z trouby tímto kváskem zaděláme a dáme opět kynout. Z vykynutého těsta vyvalujeme potřebné tvary a klademe je na plech, kde je necháme opět trochu zkynout a pak je v předehřáté troubě upečeme.

Doudlebsko, Doudleby a Doudlebové

Původ názvu Doudlebsko

*„Staročeskou podobu pravděpodobně kmenového jména **Dúlěbi** zapsal poprvé arabský historik Al-Masᶜúdí v podobě **Dúlába**. Jméno sídla **Dúdleby** (dnes Doudleby) zaznamenal k r. 981 Kosmas. Stejný, nebo odvozený název se objevuje na více místech Čech a své stopy zanechal i mimo Čechy. Doložené historicko-geografické údaje docela přesvědčivě dovolují rekonstruovat trajektorii předků jihočeských Doudlebů. Z primární pravlasti na sever od Karpat, mezi horními toky Visly, Bugu a Dněstru, překračují Karpaty a zřejmě povodím Tisy vstupují do Panonie, odtud dále proti proudu Dunaje až do Vitorazska a jihozápadních Čech. Ve východní Evropě je jejich existence spolehlivě doložena v 9. a na jihu Čech v 10. století.*

Někdy v pátém až šestém století se z oblasti při ruských řekách Styru a Bugu vydali Doudlebové na pochod Evropou. Impulsem k přesunu nemalé části kmene byly zjevně nájezdy Avarů v v období let 550 – 600.

*Původ slova Doudlebi však dosud nebyl uspokojivě vysvětlen. Může se jednat o složený tvar ze slovanského „**duda**" – píšťala a „**diabas**" – tenký. Jiná verze nabízí složeninu západogermánského „**Dudo**" – lid, kmen, území a „**laifts**" – zbytek, pozůstalost. I když řada badatelů zastává názor, že je název Doudlebové slovanského původu, nelze odmítat ani odvozování původního jména z germánských dialektů, neboť právě germánské kmeny kraj po upadající keltské civilizaci zdědily."* (4 s. 97-100)

Vymezení regionu Doudlebsko

Při **vymezení regionu Doudlebsko** vychází Zdeněk Holub nejen z poznatků jazykovědného bádání, ale do jisté míry přihlíží i k závěrům, k nimž dospěli regionální badatelé, učitelé, kněží, etnografové i dobrovolní sběratelé.

Vybrala jsem tři verze, které jen dokazují, jak těžké je shodnout se na jedné nejpravděpodobnější verzi.

„Podle V. Kotsmícha tvořili severní hranici nářeční lokality v druhé polovině minulého století poloněmecké osady jižně od Budějovic, dosahující místy téměř až k městu. Za severovýchodní hranici lze považovat okolí Borovan a za jižní území kolem Velešína." (4 s. 112). Jiné podání umisťuje doudlebský region do *„Pomalší za Vltavou: na levém břehu Malše od Zubčic po Římov, Holkov a Velešín až k Budějovicím. Na pravém břehu od Besednic po Todni, Svatý Ján, Střížov, Komořice k Trhovým Svinům a Otěvěku."* (4 s. 112).

Trochu štědřeji pojaté vymezení je podáno jako skoro kruh, vytyčený jmény: České Budějovice, Kremže, Krumlov, Kaplice, Trhové Sviny, Borovany, Ledenice, s památnými Doudleby nedaleko Českých Budějovic.

Všeobecně se Doudlebsko vymezuje jako národopisná oblast rozkládající se na jihu Českobudějovicka. Jeho název je odvozen od jména již zmíněného slovanského kmene Doudlebů, jejichž kmenové hradiště leželo na území dnešní obce Doudleby v místech, kde dnes stojí kostel Sv. Vincence. Toto hradiště bylo ještě v raných obdobích formování českého státu správním střediskem jihočeské části Přemyslovského knížectví.

Vedle Chodska patřilo Doudlebsko v minulých staletích k nejkonzervativnějším oblastem v Čechách. Bylo tomu tak převážně proto, že to byl chudý kraj odlehlý od velkých měst. Na uchování archaických prvků v kultuře mělo nesporně vliv i národnostně smíšené osídlení. Německé obyvatelstvo tíhlo ke starým tradicím víc než české a na Doudlebsku bylo vzájemné míšení kultur významné. Kroje se zde nosily ještě v době po 1. světové válce.

Doudlebský kroj

Charakteristické znaky doudlebského kroje

Ráz kraje zanechává vždy stopy v oblékání lidí. Je to pochopitelné. Bohatá Haná má bohatý a pestrý kroj, Slovácko kroj veselý, slušící slovácké povaze, hornaté Doudlebsko, kde se pěstoval hlavně len a chovali ovce, má kroj vážný, střízlivý, odpovídající hospodářským poměrům. V Doudlebech dlouho přetrvával jistý konzervatizmus, který se zde dlouho a pečlivě zachovával. Je pravda, že na vývoj kroje měla také veliký vliv řada panských sídel. Jedním z příkladů bylo sídlo rožmberských, jimž se venkovské ženy snažily přizpůsobit mimo jiné i oblékáním. Ať už to byla jen šířka sukně, šátek přes ramena vložený do šněrovačky nebo až do pasu, aby pěkně vyniknul, nebo jinou drobností, která napodobovala kroj šlechty. Mnoho šperků se nenosilo, bylo to pro hospodyně velmi drahou a vzácnou odměnou za jejich každodenní dřinu. Jakousi náhražku si vkládaly za šněrovačku, říkalo se jí ‚punt', nebo měli v oblibě různé skleněné a jiné korálky. Tahle touha dohánět šlechtu a její módu spěla mnohdy také k velkému kombinování barev, které na nás v dnešní době vyzírá až jako kýč.

Blízké sousedství s Bavorskem a jeho obyvateli a hlavně obchodníky také zanechalo nemalé stopy na obleku Doudlebanů, kteří se s nimi stýkali. Nesmíme zapomínat, že v době rozkvětu doudlebského kroje nebyla mezi námi a Bavory uzavřena hranice. Díky tomu v zimě, kdy v tomto kraji panoval nedostatek práce, odjížděla řada mužů do Rakouska i Bavorska za prací a odtud dováželi svým ženám různé části oděvů, které se pak staly nezbytnou součástí kroje. Vždyť i v dětských říkačkách se objevuje název Rakousko, v doudlebských tancích se objevuje ryze tyrolský prvek, doudlebská polka. A snad můžeme věřit i předpokladu, že jak na severu, tak na jihu Čech se pašovalo zboží ze zahraničí a s ním se k nám dostala nejedna krojová součást, která se líbila a tak vžila, že si ji pak ženy obstarávaly. Příkladem je jméno tištěného šátku *„baboráček"*, nebo jméno barevné stuhy *„baborka"*, jež sami ukazují na svůj původ. Značnou podobnost najdeme i s krojem sousedního Chodska a s blatským krojem, přestože s Blatskem Doudlebsko sousedilo, nemá téměř nic společného. Jistě v tom hrál roli určitý separatismus Doudlebanů,

kteří byly ‚jiná rasa', měli své nářečí a zvyky. Co bylo dál za Budějovicemi, to byly Čechy, tam žili „*Čecháci*", jak jim na Doudlebsku říkali, byl to pro ně jiný kraj. O tom, že se doudlebský kroj klonil jak ke svým jižním, tak severním sousedům, svědčí i úryvek z dobového článku: „*Zajímavo, že týž kroj s větší ještě vytrvalostí nosí obyvatelstvo i německých vesnic, naši metropoli jihu obklopujících, jak v Mladém, Dobré Vodě, Rožnově, Roudném, Litvínovscích, Uherce, Hodějovicích aj. Které prvky náš slušivý kroj a málo známý kroj skládají, které v něm převládají, zda chodské či blatské, uplatňují-li se v něm hornorakouské vlivy neb jiné, dalo by se zjistiti přesně jen podrobnějším srovnávacím studiem. Srovnáme-li kresby Špillarovy z Chodska se zjevy na Doudlebsku, tu bije podobnost ovšem přímo do očí, zvlášť u staršího kroje.*"(23) Z historického hlediska se nabízí verze, že z doudlebského kroje se vyvinul kroj chodský.

Každá epocha slohového umění a stylu života se nesmazatelně zapsala také do lidové kultury, i když do lidového prostředí pronikala s velkým zpožděním. Lidový oděv ovlivnila velmi výrazně především renesance a baroko. Doba baroka se svou oblibou v množství nařasené látky zanechala v lidovém kroji snahu po napodobení široké sukně. Čeho se dosahovalo ve šlechtickém oděvu drátem v krinolíně, nahradilo v lidovém prostředí Doudlebska množství spodniček pod bohatě řasenou „*šerkou*". Pozdější vliv rokoka a jeho bohatých girland se objevuje později na vlněných pestrých plenách; rovněž našívané příčné pruhy na „*šerkách*" a brokátové šněrovačky napodobují oděv měšťanský a šlechtický té doby stažením pasu a hlubokým výstřihem, u mužů pak užití kalhot po kolena, barevných punčoch a přezek na střevících.

Doudlebský kroj měl dvě základní podoby: tak zvanou ‚starou fázi' a ‚novou fázi'. Na starším typu lze na dochovaných částech pozorovat vliv empiru na hluboko vystřiženém brokátovém lajblíku, na dlouhých rukávech šunkového střihu a na sukni zavěšené na širokých tkalounech – šlích, které sukni vyzdvihují nad pas. Také úprava šátku na hlavu se změnila v ladnou linii připomínající trochu biedermeierovský účes. I mužské „*kaputroky*" jsou pozůstatkem doby empíru. Ženy postupně nahrazují staré součástky krojů tehdy moderními, lze říci i nevkusnými novými druhy látek (hlavně hedvábných), muži pak začínají nosit místo střevíců holinky. Je to tak zvaný ‚kroj

ovčácký', který je ale poměrně rychle odkládán a nahrazován moderním, sice méně hezkým, ale praktičtějším oblečením.

V rámci národopisné oblasti Doudlebska existovaly ještě menší regiony, které se vyznačovaly určitými místními specifiky v oblékání. Přesto samozřejmě mají všechny ženské kroje velmi mnoho společného. Popisy krojů lze rekonstruovat na základě dochovaných krojových kompletů, či jejich částí, podle vzpomínek pamětníků, záznamů kronikářů a venkovských písmáků, zápisů národopisných a vlastivědných pracovníků a záznamů o oblečení lidí na venkově, které se zachovaly ve starých úředních zápisech. Původní úpravu ženského kroje zachycují dobové fotografie č. 13 a 14 v příloze č. 6 a současné fotografie s č. 5 a 6 v příloze č. 3. Mužskou úpravu kroje zachycuje fotografie č. 4 v příloze č. 2. a fotografie č. 7 a 8 v příloze č. 4.

Dobové zařazení doudlebského kroje

Na Doudlebsku, stejně jako jinde se oblékání vyvíjelo. Do dnešní doby se dochovalo několik podob doudlebského kroje, které vznikaly kombinací vývojově starší a novější podoby, tzv. fáze. Přesná datace počátku nošení každé ze dvou základních dochovaných fází je velmi obtížná, ne-li nemožná. Víme jen, že stará fáze se nosila již v 17. století. Mohly bychom ji odvodit od znaků shodujících se s jednotlivými slohovými slohy, ale musíme vzít na vědomí, že se takové znaky na lidovém kroji objevují se značným zpožděním. Dalším možným vodítkem jsou pak dobové fresky, a to v tanečním sále krumlovského zámku z roku 1748. Můžeme se jen domnívat, že jde o zobrazení doudlebské selky, jejíž oděv připomíná starší fázi doudlebského kroje. Také na mladším Puchernově obrázku ženy z Krumlovska vidíme měkký živůtek se šúsky, ten opět připomíná starší fázi kroje. Na ženě z okolí Budějovic namaloval Pucherna šněrovanou šněrovačku, odpovídající nové fázi. Všechny tyto a podobné historicky věrohodně zaznamenané datace jsou z okolí Budějovicka, Krumlovska a Borovanska, které leží na okrajích Doudlebska, a proto nelze určit, zda jsou to zmínky přímo o doudlebském kroji, nebo již o kroji jiné, sousedící národopisné oblasti. Můžeme tedy jen odhadnout, že stará fáze se nosila

do poloviny 19. století, kdy ji plynule začala doplňovat a časem zcela nahrazovat nová fáze. Žijící pamětníci vypráví, jak jejich prarodiče ještě kroj oblékali. Z toho lze usoudit, že se nová fáze, spíš v podobě pracovní, nosila až do začátků druhé světové války.

Popis staré fáze doudlebského kroje

Popisy obou fází doudlebského kroje jsem vzhledem k absenci komplexnější odborné literatury samostatně zpracovala s využitím zdrojů, uvedených v seznamu použité literatury a jiných zdrojů, pod 1, 2, 4, 8, 9, 13 - 19.

Ženský kroj

Je důležité si uvědomit, že jinou podobu měla sváteční úprava kroje a pracovní úprava kroje. Skladba a úprava kroje, kterou popisuje tato kapitola, odpovídá té sváteční. V takto upraveném kroji chodili Doudlebané například do kostela na mši.

Doudlebačky nenosily spodní kalhoty. V létě je nahrazovala úzká přiléhavá spodní košile s krátkými rukávy a v zimě *„vatýrka"*.

Košile s dlouhým rukávem byla ušitá z bílého plátna, někdy režného, ale většinou jemného zpracování. Horní část košile byla většinou z jemného plátna a tzv. *„podolek"* býval ušitý z *„cvilinku"*. Rukávy byly dlouhé *„šunkové"* na ramenech široké, v zápěstí úzké, střižené do tvaru šunky, u ruky zakončené *„špičkami"*. Košile měla rovný, volný střih u krku nabraný do šikmého proužku, nebo jen nabrán nití. Krk zdobil bohatý krejzl, který tvořila většinou paličkovaná krajka (3 – 10 cm široká). Na předním dílu se košile zapínala jedením skleněným knoflíkem nebo stříbrným spínátkem u krku přibližně ve dvou třetinách, dál byla košile vcelku. Kolem zapínání můžeme vidět z každé strany tři sámky (2 – 10 mm. široké). Košile mají pro volnost pohybu v podpaží všitý čtvercový klínek. Na ramenou je košile z rubu vyztužená a na líci vyšitá, nebo je *„vejšivka"* na ramenou našitá. Tato košile se oblékala přes užší spodní košili s krátkým rukávem.

Spodničky se šily ze stejných materiálů, jako košile, všednější byly z kanafasu. Podle ročního období a majetnosti se nosila jedna, až několik krátkých nařasených suknic. Po okraji bývaly sváteční spodničky zdobené vyšíváním (*„zoubky"*), nebo úzkou krajkou. Ženy přes bílé spodničky nosily jednu barevnou, kanafasku, která je kryla, když si žena sedala a nadzdvihla vrchní sukni.

Punčochy byly červené, dosahovaly ke kolenům a byly přidržovány háčkovanými podvazky protaženými červenou stužkou. Pletly si je především samy ženy, například při pastvě.

Sukně bývala 4 – 5½ m široká, snad z *„šerky"* cihlově červené barvy, zvaná *„punčoška"*, která byla u spodního okraje zdobená černou *„krepindlí"* a zvrapovaná byla do *„límce"*. Zpracování pozdějších sukní bylo následující. Osnovu tvořila lněná příze, do té se vetkávala vlna do barevných pruhů. Tyto příčné pruhy bývaly v kombinacích: zelená, červená; fialová, oranžová; červená, fialová, zelená; červená, zelená, žlutá; zelená, fialová, oranžová; zelená, červená, modrá, černá, žlutá; a jistě se objevovalo i mnoho dalších kombinací barev. Někdy byly jednotlivé proužky od sebe odděleny tenkým proužkem bílé barvy a byly různé tloušťky. Díky tomuto vzoru se jí říkalo *„šrámačka"*. Sukně byly v pase bohatě zvrapované a poctivě stažené do pasu. Vrapování bylo až 20 cm široké, někdy stažené jen do pasu, někdy jednou až třikrát na rubové straně sešité režnou nití. Na přední straně měly jakýsi rozparek, aby se dobře oblékaly. V pase se zavazovaly tkalounem. Do práce nebo o parných letních dnech se nosily buď *„cajkovky"* s *„módovkou"* či *„krympičkami"*, nebo *„kanafasky"* či *„kartounky"* i *„šotyšky"*.

Lajblík, nebo též *„lajdík"* byla krátká šněrovačka, jakýsi živůtek. Budí dojem, že plnila funkci dnešní podprsenky. Obepínala hrudník a podpírala poprsí. Zapínala se upředu na jeden, nebo dva háčky. Býval ušitý z kvítkovaného brokátu, nebo z ornátové látky, v zadu často zdobený *„caltičkou"*.

Punt se vkládal zepředu za lajblík. Jeho vznik se datuje do 17. století. Náprsník je vystřižený klín pevného materiálu, potažený sametem, brokátem, nebo hedvábím a bohatě zdobený. Zdobení tvořily v různých variacích flitry, stříbrné či zlaté dracouny, svaté obrázky, skleněné korálky a mnoho dalších drobných ‚šperků poddané vrstvy'.

„Předák" se říkalo zástěře. Nosil se přes *„šrámačku"*. Měl barvy uspořádané do podélných pruhů, v některých pruzích byly ještě drobné pravidelně se opakující geometrické vzory (kruhy, půlkruhy, véčka, čárky apod.). Můžeme na nich vidět vždy barvy světlejší proložené jednu barvou tmavší, např.: tmavě zelená prokládala okrovou a světle zelenou; tmavě modrá prokládala růžovou, žlutou a okrovou. *„Předáky"* (dělané fěrtochy) tkaly tkalci v Čakově a ve Velešín. Starší byly ještě fěrtochy plátěné a to buď bílé, nebo modré s natištěným bílým vzorem. Všechny zástěry byly o několik centimetrů kratší, než sukně a v pase byly nabrané do *„kartounu"* a vázal se harasovými tkanicemi kolem pasu dopředu pod zástěru.

Úprava hlavy se považovala, stejně jako dnes za nejlepší ozdobu dívky i ženy, staré i mladé. Za neslušné a nehezké se považovalo, když byla dívka prostovlasá. Jen když šly za družičku, vplétaly si dívky do vlasů rozmarýnové věnečky.

Přes vlasy se nosil šátek barvy třešňově červené až vínové s pestrým květinovým tištěným vzorem. Květinový vzor tvořily nejčastěji růže (bílé, růžové), kopretiny (bílé), a další květy barvy kobaltově modré a světle žluté. Velké květy bývaly proložené malými kvítky modročervené, žlutočervené, bíločervené barvy, nebo listy zelené barvy (někdy jen obrysy listů). Šátek byl velmi slušivý nejen barvou, ale také úpravou. Vázal se asi takto: pod cípem přehozeným dozadu (na koso) zkřížily se druhé dva cípy, stočily se a ovinuly se vzhůru kolem hlavy, kde se zasunutím jednoho pod druhý zakončily. Takto upravený šátek trochu připomínal věneček.

Ve všední den se vázaly ‚na lopatku' šátky ***„baboráčky"***, šátky temné, nebo světlé barvy. Šátek světlé barvy volily ženy hlavně při práci na přímém slunci, kde plnil funkci čistě praktickou, chránil hlavu před horkými paprsky slunce.

V zimě se nosily přes hlavu bílé bohatě vyšívané **pleny**. Taková plena se uvazovala na temeni hlavy, čemuž se říkalo vázaní *„do kukle"*. Plena byla pěkně nařasená, aby tvořila *„korejtka"* a její naškrobené cípy tvořily *„ucha"*. Do větší zimy nosily bohatší ženy silné vlněné pleny, které měly obě strany lícové, nejčastěji se *„šnekatým"* vzorem. Říkalo se jim *„tuplovky"*. Když byla žena velká parádnice, měla plenu v každém rohu zdobenou jinak, takže mohla cípy střídat. Takové pleně se říkalo

„čtyřnedělka". Když si ji žena brala s sebou jen pro případ chladného počasí, nesla ji složenou přes ruku.

Do kostela nosily ženy i dívky soukenné ***„špenzry"***. *„Špenzr"* byl soukenný kabátek, šitý jen do pasu s malými šůsky a páskem přes ně. Hluboký výstřih lemovaný širokým límcem mohl být zdobený korálky a stužkou. Rukávy měl střižené do koule a vycpané tak, že stály nad ramena. Pod *„špenzr"* se nosila bílá *„foremetka"* s krejzlem a manžetkami.

Výstřih *„špenzru"* se vyplňoval hedvábným **šátkem**, kterému se říkalo *„křížlatej"*, jehož cípy se zastrčily až pod fěrtoch. Míval rozměr 80×80 cm. Šátek byl uprostřed jedné barvy a u kraje byl lemován pruhy jiné, převážně béžové barvy. Pruhy se vždy v rozích křížily, snad zde má původ jeho název *„křížlatej"*.

Doplňky ke kroji bývaly jednoduché šperky. Košile se spínala špendlíkem z barevného skla a na košili se pěkně vyjímaly korále z hřebíčku a skleněných korálků. Hřebíček s korálky se mohl pravidelně po jednom střídat, nebo se vrstvit do dvou pater tvořených dvěmi nitěmi, nebo se hřebíčky skleněnými korálky spojovaly do hvězdic na třech nitích. Do kostela se nosily modlitební knihy (*„nebeklíč"*) vázané buď v kovu, nebo v kůži. Na cestu se balil do bílého vyšívaného kapesníčku. Vyšit na něm byl švabachem napsaný monogram jeho majitele. Nedílnou součástí nábožného života byl růženec z dřevěných korálků a s křížkem stříbrné, měděné, nebo zlaté barvy.

Boty sváteční byly kožené, nebo sametové vyřezávané pantoflíčky bez podpatku, které ladně doplňovaly styl staré fáze doudlebského kroje. Ve všední dni chodily ženy a dívky buď bosé, nebo ve dřevácích.

Mužský kroj

Kalhoty se nosily žluté barvy, ušité z jelenice a říkalo se jim *„praštěnky"*. Byly jednoduše černě (někde se uvádí i zeleně) vyšívané, pod kolenem se zavazovaly řemínkem a nad tím místem byly ozdobeny dvěma kličkami z červené ¾ cm široké vlněné stužky. Té se říkalo *„haraska"*. Podle testamentů selské kalhoty z počátku 19. století bývaly buď kožené, z černé nebo světlé telecí nebo skopové kůže, nebo soukenné, u bohatších a u řemeslníků i manšestrové, v létě i plátěné.

I v 18. století nosívaly muži kožené **pásky**, zachovaly se silné opasky vybíjené cínovými nýtky s charakteristickým vzorem.

Muži nosili bílé vyšívané **košile** s dlouhými, široce nažehlenými rukávy, s nízkým vyšívaným límečkem u krku. Šily je nevěsty svým ženichům z bílého jemného plátna.

Vesty, čili postaru lajble bývaly soukenné, většinou modré barvy. V borovanských zápisech z počátku 19. století je zapsán někdy i zelený nebo červený *„cajkový"* lajbl. Vesta zřejmě znamenala asi novějšího a městštějšího, bývala ušitá obyčejně z černého manšestru nebo byla *„anginová"*. Někdy byla v testamentech zapsána i kazajka. Později při přechodu k nové fázi byla vesta hedvábná kvítkovaná. U krku byl ušit stojáček a až ke němu se vesta zapínala.

Punčochy se nosily pletené modré či bílé (ty nosili hlavně mladí) s *„klínama"* a *„pupkaté"*.

Na nohu si muži obouvali **střevíce** s kovovou přezkou.

Klobouk byl z prasečích chlupů, vysoký téměř jako cylindr, říkalo se mu *„podštok"*. Jinde se uvádí, že klobouky byly plstěné a široké, ty se ale nosily spíše později. V zimě si muži brali na hlavu čepice a beranice. Pod beranici brali si staří výměnkáři přiléhavé pletené *„čapky"* se střapcem.

K tomuto kroji se nosil krátký **kabátek,** tzv. *„krátká bunda"* nebo v zimě ke kolenům *„dlouhá bunda"*. Starší muži nosili v zimě bílé beránčí kožichy s ozdobenými aplikacemi z barevné kůže.

Popis nové fáze doudlebského kroje

Nová fáze plynule nahrazuje starou fázi. Její dobové zařazení je velice obtížné. Počátek jejího nošení lze odvodit jen od počátku zániku staré fáze, jenž je datována přibližně do poloviny 19. století. Počátkem 20. století už nošení kroje bylo spíše věcí konzervatizmu či šetrností staré generace. S příchodem války se vytrácel dál a na Doudlebsku se o jeho zachování zasloužil vznik národopisného kroužku Doudleban.

Ženský kroj

Spodničky vyšly ze staré fáze a zůstaly téměř nezměněné, jen zdobení těch bílých svátečních po okrajích bylo o něco bohatší.

Košile podobně jako u staré fáze byla zhotovena z bílého plátna. Rukávy byly krátké, bohatě nabírané vrapováním, všité do vyšívané manžety. Vdané ženy zřejmě nosily rukávy také široké, ale dlouhé, nabrané do manžety až u zápěstí. Někdy bylo vrapování ještě zpevněno jednoduchým, nebo ozdobným tenkým proužkem. Takový proužek je vidět na košilích s dlouhým rukávem a býval 2 – 4cm od manžety. Rukáv mohla obohatit i úzká nabraná krajka vsazená do manžety na horní, nebo spodní haně. Obě košile měly pro volnost pohybu v podpaží všitý čtvercový klínek. Na ramenou byly košile vypodsazené a vyšité, nebo měly výšivku našitou a pak již nemusely být vypodsazené. Krk zdobila užší vláčková krajka ne u staré fáze, přišitá k šikmému proužku, nebo vyšívaný nabíraný krejzl, též přišitý či všitý do šikmého proužku. Do šikmého proužku se u krku nabíral jinak rovný střih předního i zadního dílu. Na prsou zdobily si ženy košili výšivkou, tzv. *„lajsničkou"*, ve které byly dírky na knoflíky, končila nad pasem. Knoflíky se používaly bílé skleněné, látkové (podobné těm, které jsme až donedávna používaly na povlečení), nebo perleťové. Okolo *„lajsničky"* mají některé košile ještě 2 až 4 sámky z každé strany. Zapínání končilo v pase, nebo zároveň s *„lajsničkou"*. Výšivky byly většinou přírodních motivů květin, lístků, stonků. Časté byly obšívané dírky a ramena byla vyšitá ‚počítáním nití'.

Vrchní sukně, *„šerky"*, byly tkané z vlny a lnu. Plátěná vazby šerkoviny měla jako osnovu lněnou přízi a útek vlnu. Tenčí *„šerka"* z domácí vlny je tzv. *„dělanka"*. *„Šerky"* byly široké 4 až 5m, dlouhé do půli, nebo přes půl lýtek, u pasu *„navrapované"* všité do pásku. Na rubové straně bylo vrapování sešito režnou nití tak, aby bylo širší. *„Šerka"* byla často skládaná a ukládala se do truhly vždy pevně složená a svázaná, aby skládání pěkně drželo. Na spodním okraji byla *„šerka"* olemovaná černou krepinkou nebo tkanicí. Podél spodního okraje, ve výši 10cm až 20cm, byly zdobeny nejčastěji dvěmi černými sametkami, nebo také černou krajkou i kombinací těchto dvou ozdob. Uprostřed, pod zástěrou, sukni chudší ženy nastavovaly kusem jiné, lacinější látky. Této části se říkalo *„ledacos"* nebo *„leccos"* a všit zde byl velký a účelný *„kapsář"*. V pase se vázala tkanicemi, později se také spínala háčky. Štíhlejší ženy si vkládaly pod sukni *„honzíka"*, úzký polštářek vycpaný senem, který byl přišit na spodní okraj šněrovačky, aby sukně lépe seděla v pase a pěkně se nesla od nohou. Barvy *„šerek"* byly nejrůznější. Nejčastější byla červená *„polorůžovk"*, osnovu měla pivoňkové barvy a *„outek"* cihlově červený. Další barvou byla pivoňková *„punčoška"*. *„Skořicová"* měla osnovu zelenou a *„outek"* červený. *„Jablková"* má osnovu červenou a útek zelený. *„Koukolka"* byla osnovy červené a útku modrého. Poslední, *„housenková"* či *„měňavá"* má osnovu žlutou a útek zelelný. Pracovní sukně vyšly ze staré fáze. Jako pracovní nosily ženy i bývalé ale již obnošené sváteční sukně. *„Šerka"* sloužila i jako ochrana před deštěm. Pršelo-li, přehodila se její zadní strana přes hlavu.

Šněrovačka měla za úkol hlavně zdůraznit tvary postavy, konkrétně vyzdvihnout ženské poprsí a zdůraznit úzký pas. Sahala mírně pod pás, jen tolik, aby držela pod sukní a nedělal se okolo pasu *„podolek"*. Tvarovaná byla vsadkami. Dvě vsadky se všívaly na spodní část zadního dílu, aby se od pasu mírně rozšířila a sedla na začátek boků a dvě vsadky měla při horním okraji přední části, aby podepřela poprsí. Výstřih byl vpředu hluboký, na šíji kopíroval krejzl košile. Šila se z černého atlasu, zlatě a stříbrně nitkovaného brokátu, později z kvítkovaného sametu. Atlasové šněrovačky si ženy zdobily korálky. Středem zad vyztužovaly šněrovačku kostice, stejně jako dvě kostice vpředu u šněrování. Za předními kosticemi byly vyražené dírky, vyztužené nýty. Sloužily k pevnému sešněrování. Šněrovalo se zdola nahoru buď obyčejnou tkanicí, anebo později červenou pentlí.

Podšívku šněrovačce tvořilo domácí režné plátno a na spodu byl její kraj obšit proužkem jiné látky, aby se neodřela. Stejnému účelu, ale i ozdobě sloužila *„krepindle"* přišitá kolem otvoru na ruce z vnitřní, někdy i vnější strany a kolem šíje.

Přes ramena se přehazovaly **hedvábné šátky**, nejozdobnější část kroje, na kterou byla každá Doudlebačka právem pyšná. Byly tkané z jemného hedvábí a 70x70cm až 80x80cm velké. Byly nejrůznějších barev a bohatých vzorů. Měly dvě hlavní podoby. Jednou z nich byla tato podoba: šátek byl uprostřed jedné barvy a u kraje byl lemován pruhy jiné barvy. Pruhy se vždy v rozích křížily. V těchto barevných plochách můžeme vidět pravidelně rozmístěné vetkané vzory květin, které mohou být lemovány geometrickým ornamentem. Častá kombinace barev je odstín červené s pruhy odstínů modré nebo zelené po okraji šátku. Příkladem je vínová se světle zelenou po okrajích, ohraničenou tenkými pruhy žluté a fialové. Druhou podobu šátků určují velké květinové vzory volně lemující šátek kolem dokola. Jediná neozdobená plocha šátku tak vzniká uprostřed a mívá tvar kruhu, čtverce, květiny, čtyřlístku apod. Takové šátky se snad dovážely z okolí dnešního Salzburku a Lince. Kde se vzalo toto přesvědčení? Na nejednom šátku najdeme motivy alpských květin, jako například protěže, hořce aj. Další květiny, které se ve vetkaných vzorech objevují, jsou růže, zvonky, sněženky či bledule, vlčí mák a klasy obilí. Časté jsou šátky též se *„šnekatým"* vzorem. Většině šátků se, díky několika zlatou a stříbrnou nití vyšitých květů v rozích, říkalo *„dracounatej"* nebo *„stokvětatej"*. Nejoblíbenější byly červené, pak tmavě zelené, vínové a fialové (ty se nosily jako smuteční). Samozřejmostí byly různé kombinace první a druhé podoby šátků. Motivy v rozích se skládaly na prsou tak, aby pěkně vynikly například zlaté a stříbrné dracouny. Cípy šátku byly nošeny buď přes šněrovačku, zastrčené až pod fěrtoch, nebo se zastrkaly za šněrovačku. Druhou úpravu měly radši koketnější Doudlebačky. Šátek byl lemován třásněmi, ty při zastrkání za šněrovačku musely zůstat venku a lemovat tak výstřih. Šátků mívaly Doudlebačky několik, proto se jich mnoho dochovalo.

Přes šerku se nosil **fěrtoch**. Býval z hedvábných, nákladných látek. Rostlinné motivy jsou na něm buď rovnoměrně rozvržené po ploše, takovým se říkalo *„flákaté"*, nebo jsou komponovány do pruhů a těm se pak říkalo *„cestaté"*. Motivy jsou často tvořeny vinnými listy, klasy, šípkovými růžemi a jinými květy. Široké bývaly podle potřeby od 70 do 100cm. Dlouhé byly tak, aby končily několik

centimetrů nad koncem *„šerky"*, ale zakryly přitom její příčné zdobení. V pase jsou nabrané do širšího šikmého pruhu a po krajích opatřeny tkanicemi, jimiž se zavazovaly kolem pasu až zpět pod fěrtoch. Spodní okraj novějších fěrtochů lemuje černá krajka, někdy lemuje zástěru i ze stran a to nejvíce do dvou třetin její délky. Novější fěrtochy už mají kolem pasu přišitou stuhu, která se vzadu zavazovala na malou mašli tak, aby její konce volně splývaly po sukni. Konkrétně se fěrtochům říkalo podle zpracování a vzoru látky, ze které byl ušit dále na *„mercelínové"*, které měly dvojí tkanivo (navrch květy, vespod atlas), *„dykytové"*, ty byly ušité z taftu, květovaným fěrtochům se říkalo *„celý svět"*. Na tancovačky nosily se ze šetrnosti fěrtochy mušelínové, ty se daly dobře prát.

Původně si ale ženy pas zdobily nejčastěji bavlněnou či hedvábnou bohatě zdobenou stuhou, tzv. *„pantlí"*, nebo také ***„baborkou"***. Taková stuha se převázala přes fěrtoch a vzadu se uvázala na malou mašli tak, aby její bohatý vzor co nejvíce vynikl, splývajíce po sukni až téměř k jejímu okraji. Barevně se příliš nelišily od hedvábných šátků. Nejvíc se zachovalo *„baborek"* červené, vínové, fialové, starorůžové barvy. Objevují se však i barvy zelené a světlé modré. Méně časté jsou čistě bílé bez barevného vzoru, černé, tmavě modré, bílé s barevným vzorem, oranžové a čistě červené. *„Pantle"* jednobarevné svádí k úsudku, že sloužily jiným účelům, není o tom však žádných zpráv, ani důkazů. Dokonce se domnívám, že bílé *„pantle"* vůbec nepatřily k nové fázi kroje, je to však domněnka velice troufalá, usuzujeme tak podle vyšitého letopočtu na jedné z nich (1795) a podle tvrzení pamětníků, kteří říkají, že košile, kapesníček a vyšívaná plena byly jedinou bílou barvou na kroji. Jedna z teorií, která se nabízí je ta, že sloužily pro potřeby novorozeňat, tedy například jako povijan. Typické *„baborky"* byly zdobeny nejčastěji květinovými motivy, ale také motýly, později i klasy. Na jedné *„baborce"* můžeme dokonce vidět motiv andělů. Kombinace a rozvržení barev je na ní použité stejné, jako na nejčetnějších červených stuhách. Nejtypičtější jsou tedy stuhy červené s pravidelně se střídajícím žlutým a bílým květem, v barevnější verzi přibývá ještě květ modrý. Stejně se střídají i barvy na stuze zelené. Jeden z květů někdy vystřídá třeba vavřínový věnec, věnec z kvítí, nebo motýl. Na vínových i jiných stuhách můžeme vidět také motiv žaludů či zvonků a mnoho dalších rostlinných motivů.

Na hlavě nosily ženy ve svátek černý hedvábný **šátek** hladký, nebo s vetkanými černými květy. Vždy měl vyšívané dva protilehlé cípy. Při uvazování jeden vyšívaný cíp zůstal vzadu, druhý se přehodil přes pravé rameno dopředu. Vlasy pod ním byly sčesané hladce z čela s pěšinkou uprostřed. Ozdobou byly výšivky opět s motivy květin (šípková růže, pomněnky, zvonky, konvalinky a další bílé, modré, červené, fialové, vínové a žluté květy i pšeničné klasy) protkaných zelenými listy, jindy zřídka proložené geometrické vzory. Tento šátek nosily ženy i dívky. V zimě se pod plenu nosil černý nebo hnědý vlněný šáteček s květy okolo. Tento *„Tibeťáček"* se vázal dozadu *„na babku"*. Ve všedních dnech a při práci si ženy vázaly na hlavu šátky stejné jako u staré fáze.

V zimě, jak už bylo řečeno, se nosily přes šátek ještě **pleny**. Byly to pleny buď barevné vlněné, nebo černé hedvábné. Vlněné pleny byly bohatě po okrajích zdobené tištěnými rostlinnými vzory. Říkalo se jim *„sirkasky"*. Nejvýrazněji zdobené jsou takzvané *„klasaté"* a *„šnekaté"*. I zde opět najdeme motivy velkých květů propletené malými poupátky, kvítečky a zeleným listím. Příkladem je tmavě zelená plena, kterou lemují opakující se tři velké červené růže, které jsou obklopeny poupaty, malými červenými a béžovými kvítky a listy vinné révy, které k růžím jakoby padají z větve vinné révy vedoucí nad nimi, plné zralých zlatavých hroznů. Nad větví vinné révy celý vzor ještě lemuje řada zmenšených růží proložených malými červenými kvítky a pak řadou kytic, tvořených vždy třemi růžovými poupaty s třemi béžovými kvítky. Prostřední čtvercová nezdobená plocha je ještě decentně obohacena malou kyticí, tvořenou jednou bohatě rozkvetlou růží s poupaty, béžovými kvítky a listím. Z vnější strany je celý vzor uzavřen zdobnou girlandou, barvy vinné révy, se zmenšeninami hlavního květinového motivu v rozích. Celá plena je olemována třásněmi v barvě listí. Fascinuje kombinací barev a odvážností neskromného vzoru. Její nošení je pohodlné a příjemné. Jak se tedy nosila? První úpravu nosily ženy mladší. Váže se tak, že se přeloží na cíp, od temene se vine okolo tváří, přes prsa se kříží a konce se sváží vzadu v pase na uzel. Zadní cíp volně splývá po zádech a zakrývá tento uzel. Starší ženy vázaly konce přes zadní cíp.

V chladných dnech nosily ženy ***„jupku"***, což byl krátký modrý nebo černý kabátek. Šil se ze sukna, později ze sametu, či hedvábí. Nebo se nosil štofový kabátek do pasu se šůsky, zapínal se ke krku na řadu knoflíčků (černých skleněných, černých

kovových) se stojatým límečkem. Přední díly a rukávy jsou zdobené korálkovými portami, sklady, sametkami, krajkami apod. Zdobení korespondovalo s materiálem a barvou jupky. Pod jupku se snad nosily jen bílé manžety a krejzl u krku. Některé jupky mají na rukávu krejzl přišitý. Ve všedních dnech nosily ženy lehkou jupičku domácí, jíž se říkalo *„prášilka"*. Do velké zimy nosily ženy i kožíšek, nebo si nechala bohatší selka podšít jupku na krátko stříhanou ovčí kůží.

Punčochy se nosily, zřejmě po vzoru dříve jen mužských, nejraději bílé (červené, modré, někdy i černé bez vzorů byly pro všední nošení), různě bohatě vzorované (*„mustraté"*) s tzv. *„klínama"*. Na jedné punčoše se vystřídalo až sedm vzorů. Na lýtku byly ujímány do *„cest"*. Pletly si je především samy ženy, například při pastvě. U mladších žen byly oblíbené punčocha bílé bavlněné a přízové, u starších žen se těšily oblibě punčochy červené a modré vlněné. Později byly oblíbené i punčochy bílé *„pupkaté"*. O takových se říkávalo, že *„za každým pupkem sedí blecha"*.

Na punčochy se obouvaly černé sametové střevíčky *„ajnpaletky"*, chráněné kolem chodidla kůží nebo zdobené koženými ornamenty a mašličkou či malou přezkou. Starší ženy obouvaly buď kožené, nebo sametové pantofle, nebo vysoké šněrovací boty *„brynelky"*. Jejich špičky byly obšity kůží, kolem šněrování bíle vyšité. Stály na *„vybraných"* podpatcích, které měly podkůvky (z důvodů praktických ale i pro ozdobu). Selky si potrpěly na to, aby jim obuv pěkně vrzala. Do těchto vysokých bot se obouvaly punčochy od chodidla do boty pletené hladce, teprve na lýtku *„mustraté"*.

Doplňky se nosily v duchu staré fáze. Kolem krku si ženy uvazovaly hřebíčkové korále. Tentokrát však krk přizdobovaly i české granáty a sekané korálky. Růžence už byly i ze skleněných korálků.

Mužský kroj

Muži v 19. století nosili dlouhé úzké tmavě hnědé nebo černé jelenicové **kalhoty.** U předu jako příklopec sloužil *„padací most"*, zdobený vyšíváním. Nohavice se vázaly tkanicí.

Přes kalhoty zapínali si muži široký **kožený opasek** bohatě vyšívaný pavím brkem. Výšivky jsou inspirovány květinovými motivy, zvířaty, ale i každodenním životem, zdobené byly i různými kruhy, spirálami, kosočtverci, girlandami, vlnovkami, atd., někdy dokonce i jménem či letopočtem. V Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích můžete shlédnout opasek, který si dal vyhotovit snad jakýsi forman. Je to jen úsudek, ale kdo jiný by dennodenně nosil výšivku s vozem plným sudů, taženým pětispřežím ve třech řadách. Na jednom koni dokonce sedí lidská postava, motiv je barevný a velice bohatý. Opasek je 15cm široký, opatřený stejně širokou mosaznou sponou, která také uzavírá přístup do spodní kapsy opasku, která sloužila jako peněženka. Jiné, častější zpracování má upředu vyšívanou část ve tvaru oka. Toto oko je velikosti úměrné šíři opasku, někdy mohutnější. Byl-li forman bohatý, měl pásek velmi široký a bohatě vyšívaný, chudší mládenci měli pásek užší a spořeji vyšitý. Každý opasek měl nejméně jednu kapsu na peníze a formani si za něj zasouvali jídelní náčiní v koženém pouzdře. Tento příborek (vidlička s nožem) u sebe míval přiložené šídlo na správku koňských postrojů, byl obyčejně stříbrem kovaný s rytými, nebo tepanými ornamenty.

Nosily bílé vyšívané **košile** s dlouhými, široce nažehlenými rukávy, s nízkým vyšívaným límečkem u krku. Šily je nevěsty svým ženichům stejně jako u staré fáze z bílého jemného plátna. Košile byly vyšívané také na ramenou, na prsou i manžetkách. Na prsou kolem zapínání měla z obou stran dva a více sámků. Zapínání opět nerozdělovalo přední díl na dvě části, ale končilo nad pasem.

Vesta byla nejčastěji sametová s vetkanými květy, ale i atlasová, nebo hedvábná, vzadu z hladké látky opatřená řemínkem na stahování. Vpředu se zapínala na řadu osmnácti až devatenácti skleněných nebo kovových zdobených i hladkých knoflíků. Vestu nosili muži vždy zapnutou až ke krku, kde ji zakončoval nízký stojatý límeček. U muziky ji však odkládali. I zde můžeme pozorovat původ některých částí kroje, k čemuž nám poslouží opět vzor protěže zalitý ve skleněných knoflících jedné vesty.

O **kabátech** se dočítáme, že se na počátku 19. století šily nejčastěji z modrého sukna, jen ojediněle byl zaznamenán hřebíčkově hnědý, zelený a červený. Mladší kabáty patřily typu *„kaputů"* s roztřiženými šosy a přeloženým límcem. Ještě mladší byly bundy, které neměly rozstřižené šosy, a pod límcem na zádech byly zdobené kličkami z černé krepindle. Velice často ale najdeme v zápiscích bílý beránčí kožich zdobený aplikacemi z barevné kůže nebo barevnou výšivkou. Staří lidé jej nosili ještě v druhé polovině 19. století. Nevíme přesně, zda patřil ke staré, či nové fázi.

Punčochy nosili muži stejné jako ke staré fázi. Nejoblíbenější byly však *„pupkaté"*. Na nohy nejraději obouvali vysoké, pečlivě *„vyklancované"* **holinky**.

Pod límeček se vázal *„na babčičku"* nejčastěji červený, ale i zelený, modrý, nebo fialový **hedvábný šátek**, tzv. *„dracounatej"*, jehož zlatý květ musel přijít zrovna do uzlíčku. Dva malé kvítky měl vyšité ve dvou protilehlých rozích.

Klobouky se nosily široké plstěné a v zimě čepice a beranice.

K úplné výstroji pořádného doudlebského chlapce patřil později ještě těžký **stříbrný řetízek** a **hodinky.** Řetízek býval ještě přizdoben přívěskem a starým tolarem a výstroj doplňoval také zlatý nebo stříbrný prstýnek od milé.

Slovník použitých pojmů

angin	druh pevné látky
baboráček	pestrý kartounový šátek na hlavu
cajkovka	pracovní sukně
caltička	zdobení zadního dílu lajdíku dvěma několikrát překříženými stuhami
cvilink	hrubé lněné plátno
čtyřnedělka	plena zdobená v každém rohu jinou výšivku
dělanka	sukně, na niž si ženy sami upředli vlnu
fěrtoch	zástěra
foremetka	dámská košile
haraska	červená ¾ cm široká vlněná stužka
honzík	vycpání boků pod sukní
jupka	krátký kabátek
kanafas	lehká bavlněná látka se vzorem nejčastěji kostkovaným
kanafaska	pracovní sukně
kapsář	velká kapsa
kaputroky	dlouhý pánský kabát
kartounka	pracovní sukně
klín	vzor, který tvaroval podkolenky na zadní straně ubíráním, nebo přidáváním řad
korejtka	volné ohyby látky
krepinka	ozdobná černá zoubkovaná obruba
krepindle	ozdobná černá zoubkovaná obruba
krympličky	drobné zoubky na okraji sukně
lajbl	pánská vesta
lajblík	krátký dámský živůtek ke staré fázi
lajdík	krátký dámský živůtek ke staré fázi
leccos	nastavení šerky plátnem
ledacos	nastavení šerky plátnem
mašina	stroj na spřádání nití

módovka	sametová stužka
na lopatku	styl vázání šátku
outek	útek
padací most	úprava předního dílu pánských kalhot plnící funkci poklopce, zapínal se ze dvou stran na dva knoflíky
pantle	pentle, stužka
plena	velký šátek, který se váže přes hlavu a někdy i přes ramena a ž do pasu
podolek	spodní část dámské košile, která sloužila místo úzké spodničky
praštěnky	žluté kožené pánské kalhoty
předák	zástěra
punčoška	sukně staré fáze, cihlově červené barvy
punt	součást kroje klínovitého tvaru, vkládala se za lajdík
pupkatý vzor	typ vzoru pletení
sirkasky	typ sukně
sukno	pevná látka
šerka	široká sukně, v pase nařasená do pásku; pevná vlněno-lněná látka
šerkovina	pevná vlněno-lněná látka
šnekatý vzor	vzor připomínající kapku se zatočeným koncem
šotyška	pracovní sukně
špenzr	krátký kabátek do pasu
špička	úzká nabíraná krajka
šrámačka	pruhovaná sukně
tuplovka	plena vlněná, oboustranný
ucha	naškrobené cípy bílé pleny splývající od temene hlavy k ramenům
vatýrka	prošívaná sukně
vejšivka	vyšívaný vzor
vyglancované	naleštěné

Výukový projekt pro 3 učební jednotky

o délkách trvání 45 minut, 70 minut a 45 minut

Téma: **Národopisná oblast Doudlebsko**

Třída: 4. – 5.

Úkol: Přiblížení se níže uvedeným cílům RVP.

Cíle: **vzdělávací teoretické:** Utvoření si zjednodušené představy o životě našich předků žijících na venkově v období konce 19. a počátku 20. století. Obecné poznání národopisné oblasti Doudlebsko. Poznání některých dějinných, sociálních a kulturně historických aspektů života lidí v místním okolí. Děti se seznámí s některými důležitými památnými místy, místními tradicemi a osobnostmi místního regionu. Rozšíří svou pasivní slovní zásobu o některé archaismy a historismy. Poznají jazyk, jako svébytný historický jev, v němž se odráží historický a kulturní vývoj národa.

vzdělávací praktické: Rozvoj základních pracovních dovedností z oblasti zpracování textilií – stříhání, zadní steh a obšívání. Procvičení určování mluvnických kategorií.

výchovné: Rozvíjení vztahu k práci a k odpovědnosti za kvalitu svých i společenských výsledků práce. Rozvíjet zájem o současnost a minulost vlastního národa.

Obsah: vymezení národopisné oblasti Doudlebsko, poslech dobového textu, rekonstrukce doudlebského lidového kroje a situace přelomu 19. a 20. století na venkově, poslech vyprávění a rozhovor o vzniku doudlebské krojové družiny, diskuze o životě za druhé světové války a soudobém stylu obživy.

Organizace: Ve třídě / v pracovně, skupinová a individuální práce

Předběžný rozpočet: 150 Kč

Integrované vzdělávací oblasti:

- Člověk a svět práce
- Člověk a společnost
- Jazyk a jazyková komunikace
- Člověk a příroda
- Umění a kultura

První badatelský úkol

Předmět bádání: vyprávění o národopisné oblasti Doudlebsko, mapa národopisné oblasti

Pomůcky: vyprávění „O příchodu Doudlebů" (příloha 1), velká mapa Doudlebska (příloha 6), vlastivědná mapa, na tabuli připravená tabulka pro určování ml. kategorií, menší historické mapy podle počtu dětí, nůžky, lepidlo, štětce, desky, rámečky, aj.

Organizace bádání:

Motivace bádání - v kruhu na koberci

Hlavní činnosti bádání - diskuze a rozbor textu v kruhu na koberci, pracovní činnosti individuálně v lavicích

Zhodnocení bádání - hodnocení desek a rámečků v kruhu

Motivace bádání 7 minut

Děti se sednou na koberci, mohou si i lehnout a zavřít oči. Poslouchají četbu vyprávění „O příchodu Doudlebů".

Hlavní činnosti bádání 36 minut

1) Krátké seznámení s autorkou knihy.
2) Rozhovor o podtržených výrazech z textu.
   a) Děti za pomoci učitele provádí rozbor morfematický, morfologický, určují slovní druhy, mluvnické kategorie.
   b) Výrazy se rozeberou obsahově (jejich význam, co obsahují, označují, zařadí se pod nadřazený pojem, nebo se najde pojem podřazený).
3) Na tabuli učitel pověsí vlastivědnou mapu a ukáže dětem oblast Vitorazska a Doudlebska.
4) Následující čtyři věty se spojí s ukázkami na mapě a ujasní se, jaká místa zřejmě autorka popisovala.

„Po několika dnech cesty vystoupili na širokou náhorní planinu. Před nimi se rozevřela překrásná země, kolem dokola vroubená horami. Od hor až k nim lesy a pastviny, vrchy a pahorky dokonale uspořádány. Ještě dvakrát zapadlo slunce za tu horu, než stanuli na velikém pahorku, pod nímž dvě řeky jako ruce své břehy sepjaly.“ (2, s. 3).

5) Do středu kruhu položí učitel mapu národopisné oblasti Doudlebsko. Děti si jí prohlížejí, mohou najít místo svého bydliště, nebo kam jezdí k babičce, k tetě apod.
6) Každý dostane jednu historickou mapu a polepí si s ní desky na sešity, nebo jiné desky, které si přinesl z domova. Může si tak polepit rámeček na fotografii, plechovku na tužky aj. Při práci učitel uplatňuje individuální přístup.

Zhodnocení bádání 2 minuty

Děti na koberci připraví výstavku hotových desek a rámečků aj. Potom se sesednou do kruhu, zhodnotí jednotlivé výrobky. Hodnotí míru pečlivosti splnění úkolu, snahu jednotlivých žáků a kvalitu výsledků práce.

Úkol pro příští bádání: „Zeptejte se doma rodičů, babičky a dědy, co vědí o Doudlebském kroji. Zda ho ještě dnes někdo obléká a proč.“

Druhé bádání (70 minut s přestávkou dle potřeby dětí)

Předmět bádání: Doudlebský lidový kroj a situace přelomu 19. a 20. století na venkově.

Pomůcky: text doudlebské povídačky (příloha 2), ústřižky látek, ze kterých se dnes šijí repliky krojů; nůžky, lepidla, jehly, nitě; popisy 2 fází Doudlebského kroje s fotografiemi (příloha 4 a 5); fotografie národopisných souborů, dobové fotografie, dětský doudlebský kroj, nebo alespoň jeho části

Organizace bádání:

Motivace a úvod bádání - poslech a rozbor vyprávění v nářečí, kontrola a debata na téma domácího úkolu

Hlavní činnosti bádání - ve skupinách u lavic

Zhodnocení koláží - formou diskuze

Shrnutí bádání - frontální poslech a rozhovor v kruhu na koberci

Motivace a úvod bádání : 10 minut

Děti na koberci poslouchají vyprávění doudlebské povídačky v nářečí.

1) Učitel zavede rozhovor o povídačce. Krátce děti seznámí se sběratelem lidové tvorby, Karlem Hlubočkem.
2) „Jaké v povídačce znělo nářečí?" Další otázky jsou typu: Jak může být staré a zda některé zastaralé výrazy používají někteří prarodiče, či praprarodiče?
3) Učitel by měl příběh stručně objasnit ve spisovné hovorové formě.
4) Rozhovor na téma domácího úkolu. „Jak se lidé dřív oblékali na práci (senoseč), jak na svatbu, do kostela, jak se oblékali staří lidé aj.?" Děti by měl učitel přivést ke zájmu o Doudlebský kroj, který je bude provázet v následujíc hodině. Učitel dětem ukáže staré dobové fotky lidí v krojích. Děti by měli dospět k řešení otázky, zda někdo ještě dnes kroj obléká a proč. (folklórní soubory na různá vystoupení)
5) „Co znamená, když dnes někdo oblékne kroj, který běžně a denně oblékali naposledy jeho prapradědové a prapabáby?"

Děti debatují na dané téma a snaží se přijít na co největší počet odpovědí. Na závěr debaty by měl pedagog, pokud to nezazní od dětí, uvést pravý a nejčastější důvod.

Lidé si dnes neoblékají kroj jen pro zábavu, nebo na scénická vystoupení pro diváka, ale je to hlavně vyjádření úcty ke svým předkům a jejich tehdejšímu stylu života. Kdyby tady a takhle naši předkové kdysi nežili, nežili bychom tady a takhle ani my dnes.

Hlavní činnosti bádání: 50 minut

„Jak se tedy naši předkové (praprababičky a prapradědové) oblékali, už když byli mladí? Utvořte čtyři skupiny a každá skupina „obleče" jednoho prapradědečka, nebo praprababičku."

1. Třída se rozdělí na chlapce a dívky, dívky se rozdělí na dvě skupiny, chlapci taktéž.
2. Každá skupina dostane čtvrtku A0, jednu část přílohy 1 (děvčata ženské kroje a chlapci mužské kroje) a „obléknou" chlapce, nebo dívku na čtvrtce lehce načrtnuté. Jednu část kroje mají za úkol vypracovat přesně podle popisu, ostatní dolepit, domalovat. Děvčata by mohla zvládnout vypracovat zástěru a chlapci by mohly zvládnout alespoň „zapnout vestu na knoflíky" – přišít knoflíky a prostřihnout dírky. Celou práci provází přístupem k jednotlivým skupinám učitel a fotografie jednotlivých fází kroje.
3. Kdo stihne svého figuranta obléknout dříve, může jej vystřihnout a začít jej „oblékat" i z druhé strany, tedy z pohledu zezadu.

Zhodnocení koláží: 3 minut

1. Děti si projdou jednotlivá stanoviště všech skupin a prohlédnou si oblečené figuranty. U každého stanoviště si s dětmi řekneme klady zpracování dané koláže.

Shrnutí bádání 7 minut

1. Některé z děvčat si přes své oblečení oblékne dívčí kroj, ostatní jí pomáhají. Variantou je i chlapec oblečený do kroje – podle materiálních možností a podle toho, kdo je dobrým čtenářem. Všichni se posadí na koberec a udělají si pohodlí, mohou si i lehnout.
2. Takto ustrojený spolužák přečte ostatním vyprávění o vzniku Národopisného souboru Doudleban (příloha 2).
3. Následuje volná diskuze.

Úkoly pro příští bádání:

1. Žáci mají zjistit, čím se lidé dříve živili, co dělali. Každý by měl přinést alespoň jeden příklad starého nářadí, nebo výrobku buď v originále, nebo na obrázku (fotka, staré noviny aj.)
2. Děti se mají doma poptat na život a problémy spojené s dobou za druhé světové války.

Závěrečné bádání a shrnutí celého projektu (45 minut)

Téma bádání: vznik a funkce doudlebské krojové družiny, život za druhé světové války, soudobý styl obživy, shrnutí a kontrola osvojených poznatků

Pomůcky: vyprávění o vzniku doudlebské krojové družiny (příloha 3)

Organizace bádání:

Motivace bádání - rozhovor a poslech v kruhu na koberci

Hlavní činnosti bádání - individuální práce v lavicích

Shrnutí a zhodnocení bádání - v kruhu na koberci

Motivace bádání: 10 minut

1. Rozhovor spojený s tématy domácích úkolů.
2. Vyprávění o vzniku doudlebské krojové družiny podle přílohy 3.

Hlavní činnosti bádání: 18 minut

1. Děti vytvoří výstavku z předmětů a fotografií, které přinesly z domova.
2. Každý vypracuje stručný popis chlapce, nebo dívky, která by mohla jít v neděli na přelomu 19. a 20. století do kostela a napíše místo, kde by mohl/a bydlet, aby místo odpovídalo úpravě jeho/jejího kroje. Na konec práce napíší, alespoň jednu věc, která se považovala za neslušnou.
3. Učitel uplatňuje individuální přístup a udělá si přehled o objektivnosti jednotlivých popisů.

Shrnutí a zhodnocení bádání: 17 minut

1. Všichni si sednou do kruhu na koberec a učitel vybere několik šikovných autorů, které svou práci přečtou ostatním.
2. Rozhovor shrnující dosavadní práci. Děti mohou vyjadřovat své pocity, názory a představy vycházející z uplynulé práce.
3. Shrnutí a ohodnocení práce pedagogem. Hodnotí snahu, spolupráci, důslednost a zájem jednotlivých žáků při bádání i celého kolektivu.

Pozn.:

příloha 4 odpovídá kapitole ‚Doudlebský kroj'

příloha 5 odpovídá fotografiím v příloze diplomové práce a přiložené prezentaci

Příloha 1 k projektu

Vyprávění „O příchodu Doudlebů"

„Byli dva bratři: Vitoraz a Ďuleb. Žili se svým lidem v jihoslovanské zemi. Když divoký výbojný nepřítel je zahnal z úrodnějších rovin vysoko do hor a tamní země nemohla uživit je ani jejich stáda, sešli se nejstarší celého kmene a radili se, jak zajistit obživu svým lidem i jejich zvířatům. „Slunce na nebesích má svoji dráhu, vzdaluje se od nás a zase se vrací. Vydejme se za ním, hledejme novou zemi!" pravil Vitoraz. Dlouho trvala porada, těžko se starším rozhodovalo. Všichni se tam narodili, jejich kořeny byly hluboko zapuštěny v kraji, kde měli svou kolébku. Ale hladem zemřít nechtěli a být otroky nelítostným barbarům také nemohli. Rozhodli tedy, že půjdou. „Až sejdou jarní ledy a země se otevře, dáme se na cestu." pravil moudrý Vitoraz. „Ale jak poznáme, že jsme nalezli svou novou vlast?" zeptal se rozvážný Ďuleb. „Usadíme se tam, kde nám příroda sama určí. Já se svým lidem naleznu domov v těch místech, kde nás zastihne čistý den a hvězdná noc. Ty pak Ďulebe, půjdeš dál za sluncem a v místech, kde vás zastane nejdelší den a nejkratší noc, najdete svůj nový domov." Tak bylo ujednáno. Všichni potom dělali ve svých ubohých obydlích přípravy na tajný odchod z hor, na jarní putování za sluncem.

Když se jaro otevřelo a sněhy kamenitých hor roztály, všichni se vydali se svými stády na cestu. Těžká a trnitá to byla cesta. Zemi svou zulíbali, ale přece jen hladové kamení z hor opustili. Když konečně dorazili do údolí, prodírali se houštinami a lesy. Cest nebylo. Tu řeky přepravili, tam močály přebrodili. Živili se mlékem svých skromných stád, zvěří i rybami, které cestou nalovili. Nepociťovali již hlad, potrava jim pomáhala na dlouhé cestě. Nepočítali, kolikrát slunce zapadlo a zase vyšlo. Věděli jen, že stoupá po obloze výš a výš a oni jdou za ním, aby je dovedlo k cíli.

Několik dní potom, když se jim všem podařilo šťastně přeplavit velikou řeku, otevřel se před nimi kraj, jemuž vévodil vysoký pahorek. Pod tím pahorkem je zastihly

deště. Nemohli dál. Deště trvaly nějaký den, a když ustaly, vystoupil Vitoraz a Ďuleb na pahorek. Před bratry se rozevřela širá země a oběma se zdálo, že se jim ta země sama nabízí. Když přišla noc, nemohl Vitoraz usnout. Pozoroval nebe, které se úplně čiré rozprostíralo nad celým krajem, bylo plné hvězd. Byla to noc, která dávala tušit, že nalezl novou vlast. S velikým napětím vyčkával rána, zda bude následovat čistý den. Jakmile se rozednilo, rozprostřela se před nimi širá země. Do široka a daleka rozpoznávali jednotlivé stromy, vzduch se tetelil svou čistotou. Vitorazův vnitřní hlas potvrdil: „Jsi na místě." Šťastně sestoupili ke svým lidem a Vitoraz oznámil své družině, že tady nalezli svůj domov. Lidé z jeho družiny byli radostni, že skončili zlé putování. Ďulebovi a jeho lidu přáli, aby i oni nalezli brzy svou vlast.

Ďuleb a jeho lid se vydali dál za sluncem. Po několika dnech cesty vystoupili na širokou náhorní planinu. Před nimi se rozevřela překrásná země, kolem dokola vroubená horami. Od hor až k nim lesy a pastviny, vrchy a pahorky dokonale uspořádány. Ten obraz pronikl Ďulebovi až do srdce. Rozevřel náruč, jakoby tu zemi chtěl obejmout a zvolal: „Toť naše země!" A ukazuje dál na západ, kde největší hora jako by chránila kraj, pravil: „V tu stranu je cíl naší cesty." Ještě dvakrát zapadlo slunce za tu horu, než stanuli na velikém pahorku, pod nímž dvě řeky jako ruce své břehy sepjaly. Ďuleb poznal, že tady je místo, kde založí nový domov.

Řeky byly plné ryb, lesy zvěře a včel. Rozlehlé pastviny při březích řek poskytly pro stáda dost a dost obživy. Všichni se hned dali s chutí do práce. Muži lovili zvěř a ryby, ženy obstarávaly jídlo a pečovaly o stáda.

Když se blížil večer po nejdelším, jak se jim zdálo, dni jejich cesty, nakázal Ďuleb snést dřevo na velikou hranici. Rozkřesali oheň, a když se nad krajem rozhostila temná noc, stoupala vysoko k nebesům záře, která byla radostným znamením, že nalezli novou, pro ně tak vytouženou zem. Místo, kde se jejich kmen usadil, pojmenovali Doudleby a země kolem nese název Doudlebsko." (3)

S tou maličkou do votavy

Doudlebská povídačka babky Kotkovej.

Nadarmo se neříka: mlejší dycky milejší. Ale nihde to snad nebylo víc prauda než u Puklů. Dvě holky měli, Lojzku a Líbu. Nejvzdálenější sestříňata si nebyly míň podobný, než tyhle dvě vlastní sestry, tak asi vosum, devět let od sebe. Lojzka byla velká. Ani hezká, ani vošklivá, ale chodila pyšně jako kněžna. Líba, která byla kvítko z čertovy zahrádky. Už jako dítě neposeděla nihde dýl, než sejkora na jednej větvi. Čerti s ní jen šili. A sotva vyšla se školy, nestačili se za ní ani mladý, ani starý vohlížet. Maličká byla, ale voči jak trnky a když se jí kluk do nich podíval, zapíchaly se mu dovnitř tak, že je kolik dní všude viděl. Lojzka když byla mlejší, si taky jako kněžna z chlapců vybírala. Jako by si někdo z mužskejch dohromady vybral, viďte. A toceví, kdo vybírá, přebere. Nejdřív jich měla taky kolem sebe jako hrachu, ale pak se vodkutálel jeden po druhým a pouštěl kořínek jinde. Teprv když jí šly leta už hodně do třetího tuctu, v kerým už se tak nevybírá, začínala mít známko strach, aby nezvostala stará panna. Starej Rejsek ze Smrhova, co tenkrát dohazoval nevěsty a ženichy, každou chvíli tam poslal syna z pěknýho statku „na spatřenou".

Ale vžycky to dopadlo stejně. Když si ženich prohlédl grunt, mnul si ruce radostí. Ten stál vopraudu za to. Kdy viděl Lojzku, řek si, že by to k němu nebyl ještě nejhorší přívdavek, jenomže, to by nesměli mít Líbu. Krásu sice žádnej nepobrala, spíš tichá než hubatá a to taky za něco stojí. Jenom že když najednou do sednice vpadla jako velká voda Líba, která už začala pukat jako jablůňkový poupě po májovým dešti, celá rozesmátá jako hrdlička, zakoukal se jí do těch jejích kukadel jako uhranutej a hnedlec přepřáh. Že by si radš počkal na Libušku. Toceví, Líba za ním udělala obyčejně dlouhej nos, poněvadž dávno měl za sebou víc než třiatřicet křepeliček vodlítanejch. A takhle to dopadlo dycky, Líba přílítla jak jarní vánek a ženich už se po Lojzce ani nepodíval. Lojzka se v obličeji už začala známko scvrkat jako kožený jablíčko k vánocům, i když teprv teď dostává tu pravou chuť. To si můžete představit, jak se trápila, že na Líbu by s každej ještě rok počkal. Jednou se na to sám Rejsek dopálil: „Tak som už prošlapal čtvery podrážky a jako že se Rejsek menuje,

víc vám darmo ženichy schánět nebudu. Dyž chcete vodbejt tu starší, nejdřív muší mlejší z domu.

Puklová vyletěla jako krocan: „A to zas né! Nejdřív seno a pak votavu!" „Lidičky dobrý nechte si říct. Když dali na mne, dycky to dobře dopadlo a když nedali, litovali. Vodvezte Líbu aspoň na pár měsíců k ňáky tetě a do tej doby vám snad Lojzku vodbudu. Já mám ve Lhotce setru, Kristýnu, ta je metr, na mou duši, ta Lojzku vohlídá jako oko v hlavě." Plácli si a Pukl šel na to do sklepa pro džbán moštu, co mu vozil forman z Rakouska. Za chvíli se Rejsek rozparádil jako ve svarbě a začal zpívat tu svou nejmjilejší.

Roste žito každý líto, roste jetel s travičkou,
já si vemu tamtu větší, ty si vem tu maličkou.
S tou maličkou do votavy, s tou velikou do sena,
ta maličká uskočila, ta veliká nemohla.

Sotva Líba odjela k Rejskovo sestře, k tej Kristýně, začal Rejsek vodit k Puklům každou neděli nějakýho ženicha. Jeden se jí přece zdál, aspoň se na něj neškareděla. Tak tam chodil pár neděl po sobě na hrátky. Rejsek jenom pořád trnul hrůzou a psal Kristýně: „Ne abys holku pustila na neděli domů! A Kristýna mu vodepsala, aby neměl žádnej strach. Že se tam Líbě náramě líbí a že jí ten horskej vzduch moc svědčí a že nechce domu, jen pomoct o senách. Jenomže co čert nechtěl. Toho Lojzina ženicha, kterej už k Puklům chodil každou neděli, najednou napadlo, že o senách je dobrá každá ruka a že pude pomoct Lojzce. Zrouna když s Lojzkou seděli vedle sebe jako vo zásnubách, vpadla do sednice jako velká voda Líba. To víte, jak bylo tátovi i mámě, o Lojzce ani nemluvím, když se ženich zas přilepil vočima na Líbu, sotva se ve dveřích voběvila, ještě hezčí, než dřív a už by se byl zase cukal. Ale Líba se rozesmála na celý kolo. Zmizela zas za dveřma a už sem strkala kluka, černýho a hezkýho jako cikán. Ti dva se zkrátka hledali, až se našli. „Tak Francku, máme to dobrý! Ani jsme sem vlastně nemušeli na pomoc, tady by se sklidilo seno i bez nás. A pověsila se mu na krk přede všema. Když ten Lojzin ženich viděl, že Líba už má mlejšího, za chvíli se aspoň s Lojzkou vobjímal taky a ještě ten den dojednali svarbu. „No a my s Franckem až po votavách, řekla mámě Líba, aby bylo po tvým. A pošeptala jí: Já to muším Lojzině nechat, aby se vdala aspoň známko dřív. Ale bábrlinka budeš stejně dřív u nás." Pukl na lajici u kamen si spokojeně bafal.

Jenom Puklová lomila rukama. „To tě ta Kristýna pěkně hlídala!" „Copak tetka," smála se Líba, „ta mne hlídala celej den jako voko v hlavě. Ale my jsme ji s Franskem zas hlídali na půdě loňskou votavu." A hnedlec se roztancovala v sednici. „Mámo, kdybys věděla, jak tam pod horama voní! Na mou duši, líp než u nás seno!"(20)

Příloha 3 k projektu

Druhá světová válka přinesla útlum české kultury jak ve městech, tak i na venkově. Oblíbené taneční zábavy byly zakázány. Mládež se proto tajně scházela po stodolách, aby si mohla zazpívat a zatančit. Protože se směly hrát pouze divadelní hry Němci posouzené jako ‚nezávadné', o které doudlebská mládež neměla zájem, hrálo se málokdy. Na druhé straně, právě za okupace, se probudil zájem o českou historii a lidovou kulturu. *„Z kterési instituce přišel onehdy do školy dotaz, zda jsou v obci dosud známy nějaké staré písně a tance. První impuls k budoucí dlouho udržované tradici dal proto řídící učitel místní školy pan Jaroslav Fráňa. Vyzval sousedku Annu Běhunkovou, vdovu po místním kováři, aby začala staré písničky zaznamenávat. Šedesátnice Běhunková si přizvala na pomoc straňanskou osmdesátnici Rozálii Brabcovou společně s její dcerou, zpěvačkou Annou Lustovou. Na pomoc přišli také staří zpěváci ze Straňan, z rodu Zdrhů – František a Václav. Uplynulé mládí se vracelo při ‚kafi s rumem' a polozapomenuté písničky se jenom sypaly."* (13, s. 5). Vše se brzy rozneslo a zájem učit se staré tance projevila i místní mládež. V Doudlebech si vyžádali potřebná povolení a v sále místního hostince u ‚Šulistů' začali s oficiálním nácvikem. *„Nácviku tanců se podle rad obou pamětnic ujala paní učitelka Anežka Valentová z Římova, která učila také na škole v Doudlebech."* (13, s. 5). V sále se začalo scházet dvanáct chlapců a děvčat z Doudleb a okolí. Postupně se tak utvářela Doudlebská krojovaná družina. Nešlo to tak rychle, jak by si kdekdo představoval. První se začala tancovat Linecká (Německá) polka. Snad má svůj původ v Linci a přinesli ji k nám naši dělníci, kteří odcházeli do tamějšího kraje za prací. U nás byl tento tanec tak oblíben, až mu naši předci dali jméno „Doudlebská polka". Další z tanců byly Ševcovská, Sedlák, Kolečko a Smrťák. Poslední tanec se jmenuje Smrťák prý proto, že ho nikdo nevydrží

dlouho tancovat a každému se brzy zatočí hlava. Vystoupení zakončovala družina vždy Klenutou. Na svou oblíbenou heligonku hrával varhaník Jan Zdrha, jmenovec mého dědečka a bratranec mého pradědečka. I ten měl velkou zásluhu, protože každou zkoušku neúnavně hrál.

„Od roku 1944 začala Doudlebská krojovaná družina veřejně vystupovat. Předcházela tomu generální zkouška, kterou paní učitelka Valentová pořádala masopustní úterý roku 1944. Sál u Šulistů byl plný diváků z celé obce. Všude to hýřilo pestrostí krojů, které zapůjčily nebo darovaly tanečníkům místní sousedky.“ (13, s. 6).

Podle vzoru našich Doudleb se lidé začali tance učit i jinde, například v Komářicích. Doudlebská mládež také někdy až do rána poskakovala při valčíku a polce, až měl pan hostinský Šulista strach, aby ho nezavřeli spolu s celou družinou a že německá kontrola na sebe nenechala dlouho čekat. Všechno ale dopadlo dobře, a proto družina působí dodnes.

Příloha 6 k projektu

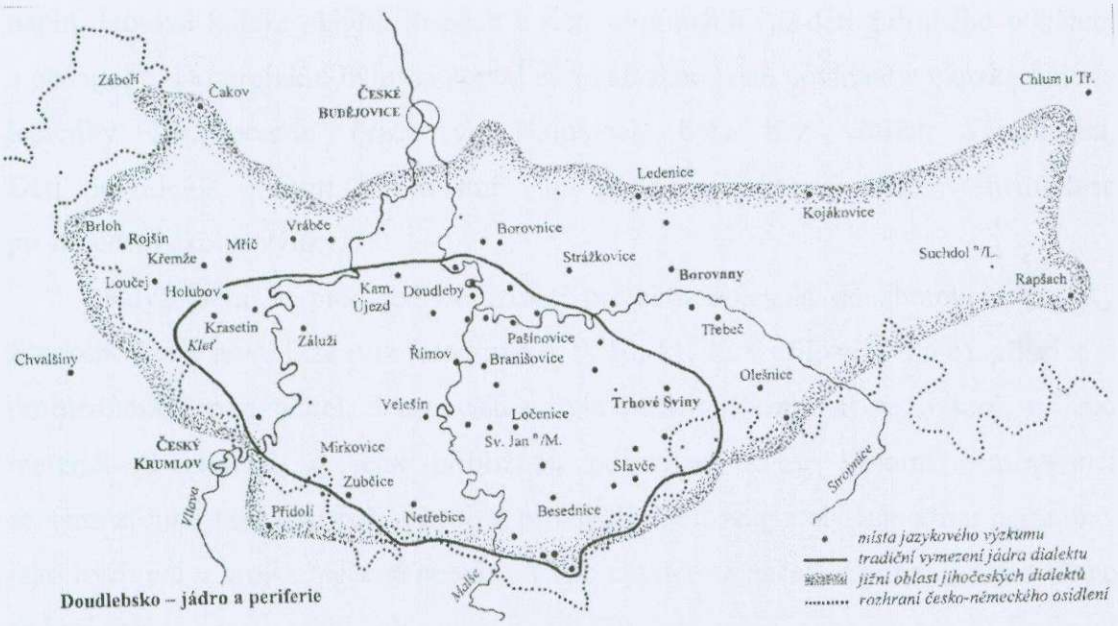

Závěr

Provedu-li reflexi výsledků projektu, zásadní zjištění pro mne bylo, že projekt zvládlo oddělení 3. a 4. třídy malotřídní školy v Dolním Třeboníně, tedy o rok mladší, než jsem předpokládala. Cíle, uvedené v záhlaví výukového projektu byly splněny alespoň z části všechny. Děti výrazně zvýšily svůj zájem o národopisnou oblast, ve které žijí. Završením projektu na popud dětí měl být ještě cyklistický výlet do obce Doudleby. Tak by děti získaly i přímý osobní prožitek spojený s místním prostředím, který v projektu uniká. Výlet se však z bezpečnostních důvodů směřoval nakonec jinam. Výrazně se projevila nedostatečná časová dotace všech částí projektu, zájem a aktivita dětí vyjádřila potřebu větší časové dotace, která se realizovala. Děti po absolvování projektu byly schopné přinejmenším přibližně vymezit národopisnou oblast Doudlebska a popsat charakteristické znaky místního kroje. Většina dětí zvládla alespoň jednu z technik zpracování látky, které byly dány požadovanými cíly. Většina dětí uměla vyjmenovat několik slov v nářečí, objasnit příčinu vzniku národopisného kroužku a zhruba popsat živobytí za dob oblékání staré a nové fáze kroje. Všechny děti uměly určit minimálně jedno historické řemeslo a popsat jeho náplň. Hotové koláže sklidily úspěch u dětí samotných i u dětí z druhého oddělení a pedagogů. Do projektu bylo na popud dětí zařazeno ještě povídání a ukázky bojové techniky Doudlebanů. Práce ve skupinách byla bez větších komplikací. Děti pravidelně, s chutí a z vlastní vůle plnily projekt ve svém volném čase po skončení školní výuky.

Když jsem se před jednou z částí projektu oblékala do zhotovené repliky ženského kroje nové fáze (viz fotografie č. 9, 10, 11, 12 v příloze č. 5 a 6), přišel si ji prohlédnout i pan učitel. Jeho reakce byla pozitivní, zajímal se o kroj, o jeho materiálové složení, o jeho přibližnou pořizovací cenu. Ostatní zaměstnanci se samozřejmě také zajímali a kroj si prohlédli. Děti reagovaly kupodivu neutrálně, jako bych ani v kroji oblečená nebyla. Až po chvilce se začaly zajímat, z čeho všeho se kroj skládá a jestli takhle oblečení chodili dřív lidé pořád, nebo jen někdy. Poslední hodinu se do kroje oblekl i jeden z chlapců 3. třídy, který je členem dětského folklórního souboru. Děti ke kroji nepřistupovaly negativně, ale spíš se zájmem.

K ironickým poznámkám je přivedl jen název velkého zimního šátku *„pleny"*, jenž v dětech vyvolal asociaci slova ‚plína'. To byl ale dobře využitelný podnět k rozhovoru o tématických historických a archaických názvech jednotlivých částí kroje. Díky tomu si každé z dětí po týdnu vybavilo alespoň jeden z těchto názvů, čímž se splnil cíl obohacení pasivní slovní zásoby.

Mám-li shrnout konkrétní možnosti využití výsledků mého bádání v mé budoucí profesi, docházím k jednoznačně pozitivnímu postoji využívání etnokulturních prvků v celém výchovně vzdělávacím procesu. Kraji typické etnokulturní prvky jako motivace i jako hlavní náplň či průvodní prvek vyučovacích jednotek působí v převážné většině aktivizačně. Stává se zajímavou, dětem blízkou a časem i přirozenou součástí výchovně vzdělávacího procesu. Na základě rozhovorů s jednotlivými žáky malotřídní školy Dolní Třebonín jsem došla ke zjištění, že u nich zprvu vzbuzují etnokulturní prvky jakýsi *„pocit tajemna"* a postupně čehosi, k čemu patří. Jsou pro ně zajímavé, vzbuzují pocit hrdosti na svůj rodný kraj i jazyk a stmelují kolektiv.

Zachycené množství konkrétních námětů pro praktické využití k přípravám zaměřeným na technickou výchovu je zcela dostačující. Podařilo se mi prostřednictvím uspořádání etnokulturních prvků z Doudlebska zachytit styl života, ale hlavně zábavy, chudých dětí venkova bezprostředně před a za druhé světové války.

Zdokumentování a popsání doudlebského kroje je v rámci možností maximálně komplexní a zachycuje vše, co jsem si na počátku práce předsevzala. Jeho místní a časové zakotvení je v práci naznačeno, avšak v důsledku nedostatku mě dostupných historicky věrohodných či ověřitelných fakt je stále otevřené.

V diplomové práci převládá praktická stránka nad stránkou teoretickou.

Doložený pozitivní vliv jednoznačně určuje využívání etnokulturních prvků při výuce jako jednu z možností, jak lze zefektivnit a obohatit výchovně vzdělávací proces a to nejen na prvním stupni základních škol.

Seznam použité literatury

1 BĚLOHLAVOVÁ, E. *Jihočeský doudlebský kroj. Sborníček prací členů Národopisného kroužku při Jihočeském muzeu.* České Budějovice: II. Jihočeské muzeum, 1963

2 BOČKOVÁ M. *Lidové vyprávění na Doudlebsku. Sborníček prací členů Národopisného kroužku při Jihočeském muzeu.* Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích 1980

3 BRITTAINOVÁ J. *Velká encyklopedie ručních prací.* Praha : CESTY, 1996. ISBN 80-7181-086-X

4 HOLUB, Z. *Doudlebské nářečí a slovník.* České Budějovice : Roční období, 2004. ISBN 80-85524-01-5

5 JÁNOŠOVÁ, M. *Slavnostní příležitosti.* Bratislava : Obzor, 1984. ISBN 735-21-85/8

6 ROUČOVÁ, E. *Didaktika pro primární školu.* České Budějovice, JU Pedagogická fakulta. Dostupná z http://eamos.pf.jcu/amos/kat_tech/externi/kat_tech4510/didprim.rtf..(4510)

7 SKOPOVÁ, K. *Lidová tvorba.* Pardubice : KADENCE, 1995.

8 ŠPENGROVÁ M. *České národní kroje.* České Budějovice, 1929.

9 STRÁNSKÁ, D. *Lidové kroje v Československa Díl I. - Čechy.* Praha : J. Otto

10 VASKOVÁ, M. *Lidová řemesla a tradičkní řemeslné technologie a jejich význam v současném pojetí technické výchovy na primární škole.* České Budějovice : pedagogická fakulta JU, 2004. Diplomová práce.

11 VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje.* České Budějovice : DONA, 1991. ISBN 80-85463-03-2.

Další použité prameny

12 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* 3. prac. Verze. Praha : VUP, 2004.
Dostupný z <http://www.vuppraha.cz/index.php?op=sections&sid=157>

13 *Národopisný soubor DOUDLEBAN 1943 – 2003.* Doudleby : Občanské sdružení Národopisný soubor Doudleban, 2003.

14 BERAN, V. *Kronika Doudlebské krojové družiny.* 1950.

15 Inventář Jihočeského muzea v Českých Budějovicích spojený s tématikou doudlebského kroje.

16 Paměti doudlebských pamětníků Jana Zdrhy, Vlasty Červenkové

17 Dobové fotografie z archivu rodin Chadtů a Zdrhů

18 Pamětní kniha obce Doudleby

19 Původní krojové součásti z archivu národopisného souboru Doudleban

20 Rodinný archiv kopií rukopisů doudlebských povídaček báby Kotkovej od Karla Hlubočka, konservátora ministerstva kultury

21 DEPEŠOVÁ, J. Ľudové remeslá a tradície v štúdiu technickej výchovy. In *Trendy technického vzdělávání 2000.* Olomouc: UP, 2000, s. 277-280. ISBN 80-244-0108-X.

22 Scénické poznámky Marie Bočkové, rozené ve Dvorcích u Českých Budějovic

23 Rodinný archiv blíže neurčitelných útržků z novin zachycujících téma doudlebský kroj

Seznam prostudované literatury

24 ČELLÁROVÁ, L. Etnokultúrne tradície v technickej výchove budúcich učitelov 1. stupňa ZŠ. In *Trendy technického vzdělávání 2000.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2000, s. 273-276. ISBN 80-244-0107-X.

25 HONZÍKOVÁ, J. Textilní techniky na 1. stupni ZŠ. In *XVI. DIDMATTECH 2003.* Nitra: PdF UKF, 2003, s. 439- 443.ISBN 80-7220-150-6.

26 KOŽUCHOVÁ, M. Elementárna technická výchova detí predškolského a mladšího školského věku. *In KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. Předškolní a primární pedagogika.* 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 455 s. ISBN 80-7178-585-7.

27 PROCHÁZKOVÁ, I. K estetickým hodnotám technických výrobků. In *Trendy technického vzdělávání.* Olomouc: Votobia, 2005, s. 152-155. ISBN 80-7220-227-8.

28 ROUČOVÁ, E. Kulturní dědictví národa a možnosti jeho transformace do technické složky současného vzdělávacího systému. In *Modernizace vysokoškolské výuky technických předmětů.* Olomouc: UP, 2002, s. 412- 415 ISBN 80-7198-531-7.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Fotografie č. 1
Fotografie č. 2
Příloha č. 2 – Fotografie č. 3
Fotografie č. 4
Příloha č. 3 – Fotografie č. 5
Fotografie č. 6
Příloha č. 4 – Fotografie č. 7
Fotografie č. 8
Příloha č. 5 – Fotografie č. 9
Fotografie č. 10
Příloha č. 6 – Fotografie č. 11
Fotografie č. 12
Příloha č. 7 – Fotografie č. 13
Fotografie č. 14

Fotografie č. 1

Fotografie č. 2

Fotografie č. 3

Fotografie č. 4

Fotografie č. 5

Fotografie č. 6

Příloha č. 4

Fotografie č. 7

Fotografie č. 8

Fotografie č. 9

Fotografie č. 10

Fotografie č. 11

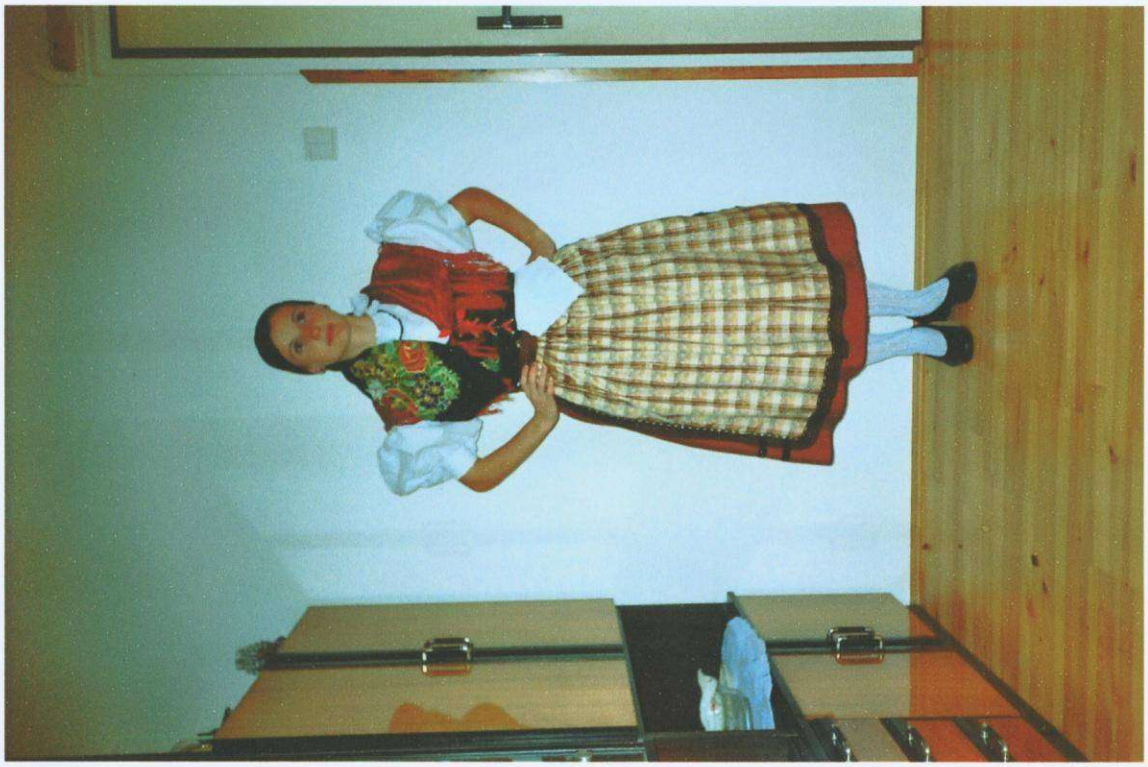

Fotografie č. 12

Fotografie č. 13

Fotografie č. 14